

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

HERMANN RÓBERT

KORMÁNYBIZTOSI IRATOK BUDA VISSZAFOGLALÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ

Budavár 1849-es ostroma máig is élénk viták témája, a Görgei-kérdés egyik kulcsfontosságú része. Bár a korabeli hadműveleti iratok alapján ma már egyértelműen megállapítható, hogy 1849 április végén—május elején a magyar főserg katasztrófális lőszerhiánya és a cs. kir. erők túlereje miatt katonailag ez volt az egyetlen sikerrel kecsegtető hadművelet a magyar hadvezetés számára, a történelmi tényeket előszeretettel figyelmen kívül hagyók számára száz okmány sem elég ahhoz hogy Buda ostromában ne Görgei árulásának illetve a szabadságharc „bukásának” kezdetét lássák.

Budavár ostromának dokumentumait jónéhány évig gyűjtögette egy olyan munkaközösség, amelynek jelen sorok írója is tagja volt. E dokumentumok egy része a közelmúltban látott napvilágot a Katona Tamás által szerkesztett „Budavár bevételének emlékezete, 1849” c. kötetben. Ám a kötetből kimaradt okmányok is fontos kiegészítói lehetnek eddigi ismereteinknek, s hasznos adalékokat jelentenek mind 1849 országos politika- és hadtörténetének, mind a főváros történetének tanulmányozói számára.

Forrásgyűjteményünk egy hónap történetébe ad bepillantást, 1849. április 30-tól május 29-ig, a Buda ostromát megelőző hadműveletektől az ostromot követő intézkedésekig. Közleményünkbe nem vettünk fel olyan jelentéseket, hirdetményeket, rendeleteket, amelyek akár a már említett kötetben, akár valamelyik korábbi forrásgyűjteményben, illetve várostörténeti monográfiában megjelentek.¹

A kormánybiztosok körét részben kitágítottuk, részben szűkítettük. Így a főváros kormánybiztosává kinevezett Irányi Dánielén, a felszerelési kormánybiztosként működő Lukács Sándorén és a saját gabonakormánybiztosai működését megújítani akaró Jankó Vincéin kívül jelentéseik tartalma miatt közöljük az Országos Rendőri Hivatal által a fővárosba küldött Mérei (Mérey) Mór iratait, s ugyanígy közöljük az országos rendőrfőnökké kinevezett, Méreit felváltó Hajnik Pál jelentéseit és rendeleteit. Nem közöljük viszont a főserg mellé kirendelt tábori főkormánybiztos, Ludvig János jelentéseit; ezek nagyobb része megjelent Steier Lajos munkájában, valamint a már említett gyűjteményes kötetben; a fennmaradó néhány irat viszont nem kapcsolódik szorosán Buda ostromához.²

Bevezetésként néhány szót kell szólnunk magáról a kormánybiztosai intézményről, az egyes biztosok személyéről.

1 Ilyenek pl. *Pálgyai Imre*: Magyarország történeti, földirati és álladalmi legújabb leírása. Első kötet. Buda-Pest szabad királyi városok leírása. Pest, 1852.; *Pap Dénes*: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848—1849. Pest, 1869. II. k.; *Wildner Ödön*: Pest és Buda közigazgatásának története az 1848—1849-i szabadságharc alatt. Bp., é. n.; *Rózsa György—Spira György*: Negyvennyolc a kortársak szemével. Bp., 1973.

2 *Steier Lajos*: Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. Bp., é. n.

A kormánybiztosi intézmény 1848—49-ben több célt szolgált. Legfontosabb célja az volt, hogy a kormány megbízottak területi, vagy funkcionális teljhatalom birtokában elősegítsék az önvédelmi harc szervezését, egyes kormányzati döntések érvényesítését. 1848—49-ben nagyjából háromféle kormánybiztosról beszélhetünk. Legáltalánosabb volt a területi kormánybiztosság rendszere. Az így kinevezett kormánybiztosok egy-egy törvényhatóság, főkéreménybiztosok esetében egy-egy országrész polgári irányítását látták el. Elősegítették a katonai és polgári hatóságok közötti érintkezést, sürgős esetben a megyei, városi stb. hatóságoknál gyorsabban intézkedtek, összekötő kapocsok voltak a katonai és polgári, a központi és a helyi hatalom között.

Az előző típusal részben összefüggött a hadseregek melletti kormánybiztosság, illetve főkéreménybiztosság rendszere. Az így kinevezett kormánybiztosok voltak a polgári kormányzat teljhatalmú képviselői a hadsereg mellett; sürgős esetben a polgári kormányzat nevében akár a fővezért is leválthatták. Az egyes főkéreménybiztosok ugyanakkor nem feltétlenül követték a hadműveleti terület polgári irányítását is ellátták. Ugyanakkor nem feltétlenül követték a hadsereget, ha az elhagyta a számukra kijelölt területet. A szabadságharc a második szakaszában azonban kialakult a hadsereghez kötött kormánybiztosság intézménye is.

A harmadik típust a speciális, nem feltétlenül területhez kötött feladattal ellátott kormánybiztosok képezték. Ilyen volt pl. a felszerelési, toborzási, népfelkelési, élelmezési kormánybiztosság intézménye.³

Buda ostrománál mindhárom típus képviselőit megtaláljuk. Budapest teljhatalmú kormánybiztosává április 25-én Kossuth Lajos kormányzóelnök Irányi Dánielt nevezte ki. Irányi 1848 októberétől december közepéig Abaúj megye kormánybiztosaként a felső-magyarországi, később felső-tiszai hadtest mellett működött. December közepén Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú országos kormánybiztos váltotta őt fel; Irányi ezután december 24-én visszatért Pestre, majd követte az országgyűlést Debrecenbe. Az országgyűlés radikális baloldali szárnyához tartozott. Kinevezése után április 27-én érkezett meg a fővárosba. Ezután egészen június 6-ig lemondásáig nagy energiával, de nem mindig ezzel arányban álló eredményességgel intézte az ügyeket. Feladatai közé tartozott a polgári közigazgatás újjászervezése és megtisztítása, a nemzetőrség újjászervezése, az újoncozás, a rögtönítélő bíróságok létrehozása, a tisztviselők igazoltatási eljárásának megindítása; Pest lövetése után ideiglenes táborok felállítása, stb.⁴

A főserg melletti korábbi kormánybiztos, Vukovics Sebő 1849. április 27-én adta át tisztét utódjának, az április 17-én a lévai főhadiszállásra érkezett Ludvigh Jánosnak. Ludvigh a szepességi Igló város képviselőjeként vett részt a népképviselői országgyűlés munkájában, egy ideig az országgyűlés jegyzője volt. 1848. szeptember 28-án Repetzky Ferencel együtt őt küldte az országgyűlés a táborba, hogy a magyar fővezérletet csata vállalására bírják. December elejétől szepességi kormánybiztosként működött, s Görgei felvidéki hadjárata idején többször is teljesített futárszolgálatot Kossuth és Görgei kö-

³ A kormánybiztosi intézmény kialakulására és kezdeteire l. *Szöcs Sebestyén: A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban.* Bp., 1972. A kormánybiztosi intézmény további története még feldolgozatlan, s a kormánybiztosok többségének tevékenysége is feltáratlan.

⁴ Irányi megbízólevelét közli: *Kossuth Lajos* összes munkái. XV. k. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. (Szerk.: *Barta István*) Bp., 1955. (a továbbiakban: *KLÖM XV.*) 108. o. Tevékenységét feldolgozta *Szöcs Sebestyén: Irányi Dániel pest-budai kormánybiztossága 1849-ben.* In: *Budapest főváros levéltára közleményei* '78. Bp., 1979. 99—149. o. (a továbbiakban: *Szöcs: Irányi*).

zött. Ezután is gyakran tartózkodott a főszereg, illetve Görgei táborában, s kisebb megbízatásait rendre pontosan ellátta. Vukovics Sebő visszaemlékezései szerint Ludvig úgy vélte, „Kossuth és Görgei közt a kapcsolatot ő tartja fenn. Az összevonuló felleget ő szélesztette el már többször, mondá ő. Görgeire befolyást bírni vélte, ez azonban benne csak régi szepesi ismerősét ismerte. Komoly viszony nem létezett közöttük.” Kormánybiztosi megbízatását 1849 júliusáig látta el. Ekkor Kossuth, aki úgy vélte, Ludvig túlzottan Görgei befolyása alá került, leváltotta őt, s helyébe Bónis Sámuelt nevezte ki.⁵

A harmadik típushoz tartozott Lukács Sándor, akit Kossuth április 28-án küldött a fővárosba az országos ruhabizottmány felállítására. Lukács, Győr város képviselője, 1848. október 2-től kormánybiztosa volt. Kormánybiztosként főleg hadseregfelszerelési ügyekkel foglalkozott, felettese, Csány László teljhatalmú országos biztos nagy meglepedésére. Ezért amikor december végén Győr elvesztése után Lukács kiszorult a városból, Csány felhívta Kossuth figyelmét erre az agilis fiatalemberre. Kossuth ezért 1849. január 9-én kinevezte a magyar hadsereg felszerelési kormánybiztosává. Új posztján is a rá jellemző aktivitással és önbizalommal tevékenykedett. Kossuth április 28-i rendelete tehát nem változtatta meg Lukács státuszát, csupán működésének budapesti folytatását jelentette. A megbízatással együtt Kossuth Győr megyei és városi kormánybiztossá is kinevezte Lukácsot. Utóbbi megbízatását egy rövid győri tartózkodás kivételével helyettese, Gyapay Dénes útján látta el. Budapesti működésének egésze túlmutat témánk időhatárán, ezért csupán annyit mondunk összefoglalásként: Lukács — kétségtelen jószándéka ellenére — nem mindenben volt képes megfelelni saját ígéreteinek; a honvédsereg felszerelésének ügye nem haladt a kellő ütemben, s ezért komoly szemrehányások érték a fővezér és hadügyminiszter, Görgei tábornok részéről.⁶

A három kormánybiztos mellett még négy kormány megbízott tevékenykedett a fővárosban az ostrom egésze, vagy egy része idején. Elsőként az Országos Rendőri Hivatal által április 15-én kiküldött tanácsos, Mérei Mór érkezett a fővárosba. Mérei a bukott „rendőrminiszter”, Madarász László belső köréhez tartozott. Felesége, Bikkesy Konstanza Kossuth korábbi szárnysegédjének, Bikkesy Alajosnak volt a testvére, emellett rokonságban állott Kossuth egyik titkárával, Rákóczy Jánossal is. Mérei a főváros rendőri ügyeinek intézésével foglalkozott egészen május 11-én a déli órákig. Ekkor vette át tőle az ügyek intézését — minden hivatali kellékekkel együtt — Hajnik Pál, országos rendőri igazgató. Mérei az 1849 májusi „hatalomváltás” áldozatául esett; Madarász László bukása után a miniszterelnök és belügyminiszter Sze-

⁵ Ludvig szabadságharc alatti tevékenységére l. *Ludvig János* feljegyzései a magyar szabadságharcról. Közli *Lengyel Tamás. Történetírás*, 1938. Jelentéseinek nagyobb részét kiadta *Steier*: I. m., uő: Haynau és Paskievics. Bp., é. n. I. k.; *V. Waldapfel Eszter*: A forradalom és szabadságharc levelestára. IV. k. Bp. 1965. Vukovics véleménye: *Vukovics Sebő* visszaemlékezései 1849-re. (S. a. r. *Katona Tamás*) Bp., 1982. 36. o.

⁶ Lukács tevékenységére l. *Balázs Péter*: Lukács Sándor. In: *Lukács Sándor és Varga János* (szerk.): *Petőfi és kora*. Bp., 1970.; *Balázs Péter*: Győr városa a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején. Bp., 1980. III. fejezet, passim. Győri tevékenységének nyomtatványait közli *Szávay Gyula*: Győr. Monográfia a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével. Győr, 1896. 389–457. o. Csány Lukácsról: Kossuth Lajos összes munkái. XIII. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. rész. (Szerk.: *Barta István*) Bp., 1952. 891. o. Kinevezése felszerelési kormánybiztossá: Kossuth Lajos összes munkái. XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. rész. (Szerk.: *Barta István*) Bp., 1953. 79–80. o. Kossuth április 28-i rendelete: KLÓM XV. 153–159. o. Görgei elégedetlenségére l. június 24-i átiratát Kossuth-hoz. OL H 2. OHB-iratok. 1849:8611. és június 29-i levelét Kossuth-hoz. Közli *Steier*: Haynau és Paskievics. I. k. 152. o.

mere Bertalan elhatározta, hogy „kisöpri” Madarász pártjának embereit „a közügy csarnokából”. Mérei ugyan időben igyekezett biztosítani saját pozícióját; május 9-én bonyolult körmondatokban biztosította Szemerét, hogy miniszterelnöki s belügyminiszteri kinevezése „óhajtásunk teljesedésére derülő örömmel lepett meg”, ám Szemere éppen ezen a napon bízta meg Hajnikot azzal, hogy Méreitől vegyen át minden hivatalos iratot, „s összes vagyonát megvizsgáltatván”, foglalja le az ékszerféléket.⁷

Április 27-én Kossuth háziorvosát, Obonyai Jánost nevezte ki a budapesti katonai kórházak főfelügyelőjévé és igazgatójává. Később maga Kossuth úgy értelmezte Obonyai megbízását, hogy az csak a pesti kórházügy rendezésére vonatkozott. Obonyai nagy lelkesedéssel látott munkához; először a Károlylaktanyát üritette ki a honvéd sebesültek részére, majd amikor Hentzi megkezdte Pest lövetését, kiürítette a laktanyát, s a betegeket átszállította a Ludoviceumba. Működése közben azonban hatásköri összeütközésbe került a Görgei által a fővárosi honvédkórházak főfelügyelőjévé kinevezett Stojanich Miklós őrnaggyal; összeütközésük pedig kínos jelenetben nyilvánkozott meg május 27-én, a Pest város által a vár visszavétele alkalmából rendezett díszlakomán. Ezek után mind Ludvigh, mind Hajnik szükségesnek találták, hogy Obonyait mielőbb eltávolítsák Pestről.⁸

Sajátos jelenség volt Jankó Vince, akit Kossuth még 1848 novemberében bízott meg a dunántúli gabonafelesleg felvásárlásával és az ellenség elől való elszállításával. Jankó a főváros cs. kir. megszállása után elmenekült. Az 1849. április 10-i váci győzelem után csatlakozott a magyar sereghez, majd Pest felszabadulása után, mintha mi sem történt volna, jelentkezett Aulich tábornoknál, a II. hadtest parancsnokánál, hogy korábbi tevékenységét folytassa. Összeíratta a fővárosban található gabonamennyiséget, és értesítette Kossuthot arról, hogy még igen sok szállítónak vannak követelései az elmúlt ősszel átadott gabonamennyiség kifizetésével kapcsolatban. Kossuth írt a pénzügyminisztériumnak és Irányinak. Irányi, Kossuth felszólítására, átvette a gabonamennyiséget Jankótól, elszámoltatta őt, s elszámolását megküldte a pénzügyminisztériumnak.⁹

Utolsónak hagytuk Hajnik Pált. Hajnik Vác országgyűlési képviselője volt. 1848 áprilisától a belügyminisztérium rendőri osztályán dolgozott előbb tanácsosként, majd a pesti rendőri alosztály ideiglenes vezetőjeként szeptembertől pedig országos rendőrigazgatóként. Az Országos Rendőri és Postaosztály november végi megszervezése után egy ideig Hajnik is e hivatalban dolgozott. Januárban azonban elhagyta a hivatalt, valószínűleg Madarászsal támadtak összeütközései. Így aztán óriási elégtételt jelentett számára, amikor 1849. május 9-én Szemere őt nevezte ki országos rendőrfőnökké, s gyakorlatilag szabad kezét

7 Méreire l. Szócs: Irányi 114. o., 13. jz. Hajnik rá vonatkozó jelentéseit l. Budavár visszafoglalásának emlékezete 1849. (Szerk.: *Katona Tamás*) (a továbbiakban: *Katona*: Budavár...) passim. Szemeréhez intézett május 9-i levelét l. uo. 445–447. o. Szemere Madarász pártjáról: *Csengery Antal*: Szemere Bertalan. In: Történeti tanulmányok és jellemrajzok. 2., bőv. kiadás. Bp., 1884. Csengery Antal összegyűjtött munkái, II. k. 278. o. Rendelete Hajnikhoz: OL H 9. Belügyminisztériumi elnöki iratok (továbbiakban: BME) 1849:42–43. Közli *Szemere Bertalan*: Politikai jellemrajzok. Okmánytár. S.a.r. *Hermann Róbert* és *Pelyach István*. Bp., 1990. 479. o.

8 Obonyaira l. *Zetény Győző* (Valójában *Antal Lajos*): A magyar szabadságharc honvédervosai. Bp., 1948. 182. o. Kinevezését közli KLÖM XV. 156. o. Kossuth későbbi értelmezése: uo. 441. o. Obonyai Kossuthhoz intézett május 17-i jelentését közli *Katona*: Budavár... 487–490. o. Stojanich és Obonyai összeütközésére l. Hajnik és Ludvigh jelentéseit, uo. 547–548. és 556. o.

9 Jankóra l. Szócs: Irányi 128–129. o. és KLÖM XV. 170–171. o., ill. Jankó levelét Puky Miklós komáromi kormánybiztoshoz, 1849. május 10. OL H 109. Puky Miklós iratai, 2. doboz, 622. irat.

biztosított számára új munkatársai kiválasztásában. Hajnik megbízásába Szemere belevette azt is, hogy rendőri intézkedéseket Irányi csak Hajnikkal „egyetértőleg rendelhet és végezhet”. Viszonyuk mindvégig feszelen volt. Hajnik nemcsak Mérei munkáját folytatta, hanem — mint országos rendőrfőnök — kiterjesztette figyelmét a Dunántúlra is. Jelentései értékes források az 1849 májusi politikai átrendeződésnek és a kormányzat rendelkezésére álló külpolitikai információknak.¹⁰

Néhány szót érdemes még szólni arról, hogy e biztosok kinek küldték jelentéseiket. Irányi előbb csak Kossuthnak, majd május 9. után Szemerének jelentett.¹¹ Ludvig csak Kossuthnak jelentett. Lukács mind Kossuthnak, mind Szemerének, mind a hadügyminisztériumnak írt. Mérei jelentéseit Kossuthnak, az Országos Rendőri és Postaosztálynak (Álladalmi Rendőrség), illetve Szemerének küldte. Obonyai és Jankó csak Kossuthnak írt. Végül Hajnik — egyetlen, Damjanich egészségi állapotáról szóló levél kivételével — csak Szemerének küldött jelentéseket.

Gyűjteményünket abban a reményben adjuk közre, hogy egyszer majd a szabadságharc minden kormánybiztosának minden fontos irata megjelenhet. Ehhez is kívántunk ezúttal adalékokat szolgáltatni.

1.

Pest, 1849. április 30.

Irányi Dániel kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Tegnap küldött jelentésem óta semmi nevezetesebb dolog nem történt, mint az, hogy Aulich tábornok úr¹² ma arról tudósított, miszerint Görgei tábornoktól vett parancs következtében seregével lefelé húzódik, Adonyánál a Dunán átkelendő. Pesten csak egy zászlóalj gyalogságot és egy osztály lovasságot akart hátrahagyni, de mivel aziránti aggodalmamat mondtam meg neki, ha valljon ily csekély erő ellen nem próbálná-e Pestet megrohanni az ellenség, annálfogva ő is jónak látta két zászlóaljat hagyni itten.

A közlekedést Buda és Pest között ma este teljesen megszüntettem Aulich tábornokkal egyetértőleg.

Lukács Sándor és Obonyai János megérkeztek, s így könnyítettek rajtam.

Ügyszinte Waagner tüzérornagy¹³ is, kinek teendőit már én előbb egyrészt megkezdtem azáltal, hogy Leifer főgyógyszerész¹⁴ a kén, salétrom, borasság¹⁵ lefoglalására utasítottam, mi meg is történt. A lefoglalt mennyiséget még pontosan nem tudom, de jócskán találatott.

A újoncállítás iránt már utasítottam a várost; holnap tárgyalni fogja.

A 30-ad hivatalban csupán 18 000 főt találtam; a sóhivatalban csak vagy 200 főt. Ebből máris Waagner tüzéroragnak 8000 főt kelle utalványoznom, s ezentúl, a

10 Hajnikra l. *Szöcs*. Irányi 112—114. o. Eletrajzára l. *Tragor Ignác*: Vác története 1848—49-ben. Vác, 1908. 347—348. o. és *F. Kiss Erzsébet*: Az 1848—1849-es magyar minisztériumok. Bp., 1987. 249—256. és 529. o. Madarászhoz való rossz viszonyáról tanúskodik *Hunfalvy Pál*: Napló 1848—1849. (S. a. r. *Urbán Aladár*) Bp., 1986. 199. o. és Szemeréhez intézett május 12-i és 18-i jelentései. Közli *Katona*: Budavár... 453—458. és 495. o. Szemere Hajnikhoz intézett rendeletét l. BME 1849:42—43. Hajnik jelentéseiből kettőt közöl *V. Waldapfel*: i. m. IV. k. 541—544. o.

11 Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy Abrányi Emil, Irányi titkára csak Kossuthnak jelentett.

12 *Aulich Lajos* (1793—1849), cs. kir. alezredes, honvéd tábornok, ekkor a II. hadtest parancsnoka, később hadügyminiszter, az aradi vértanúk egyike.

13 *Waagner, Gustav Wenzel* (1813—?), honvéd őrnagy, ekkor a salétromgyártás országos főfelügyelője. Emigrál.

14 *Leifer János*, gyógyszerész, honvéd hadnagy.

15 Bórax.

pótlovászati tiszt jelentése szerint, majd lovakat is kellend vásárolnunk és fizetnünk. Azért gondoltam szükségesnek Debrecenből vagy 3000 ftot kérni.

A vészbírósgát valahára össze tudtam állítani, holnap már együtt lesz s ítélni fog.

Terczi pesti tanácsnokot¹⁶ nem én küldöttem Debrecenbe, mint kormányzó elnök úr — Bajza¹⁷ tudósítása szerint — gondolni méltóztatott, mert az még előbb fogott el a katonai parancsnok által, s én azt nem is küldöttem volna máshova. De Földváry Lajost,¹⁸ minthogy Debrecenben vannak azok, kik ellene tanúskodhatnak, és Mitterdorfer Jánost,¹⁹ minthogy a hadügyminisztérium világosan úgy rendelte, csakugyan oda kell szállítani.

Hentzi úr odaáltal még henceg, mint az ide mellékelt hirdetménye mutatja.²⁰

Méltóztatassék kormányzó elnök úr meghagyni, hogy a Közlöny Pestre kellő mennyiségben és rendszeren küldessék.

OL H 2. Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány és Kormányzóelnökség iratai (a továbbiakban: OHB) 1849:6509. Eredeti tisztázat.

2.

Pest, 1849. április 30.

Mérei Mór belügyminisztériumi tanácsos Kossuth Lajos kormányzónak

Szombaton délelőtt Pestre érkezvén, első kötelességemnek tartottam tisztelt kormányzó úr parancsa következtében Irányi Dániel képviselő- s kormánybiztosnál magamat bejelentve, szolgálatomat ajánlani; ki is szíves volt munkásságomat igénybe venni, és a rendőrségi teendőkkal megbízott.

Kötelességem szerint teszem jelentésemet az eddig tapasztaltakról. Pest városa népének hangulata nagyszerű, s a legvérmesebb várakozást is felülmúlta; nincs ház, melynek ablakából ne lobogna 5—10 nemzeti zászló; a nép vidor s megelégedett arccal idvezel minden egyes honvédet; s nincs honvéd, kinek fővegét ne övedzné koszorú; de kivált a huszárok főbb kedvencei a lakosságnak. A városi tanács, melyet Irányi Dániel kormánybiztos úr kellőleg kitisztított, erélyesen működik.

Budát az osztrák seregek egy otffelejttet kis része még mindig tartja, s Hentzi a parancsnok. A pesti parton a honvédek örködnek, s eddig a közlekedés csolnakokon folyt szigorú felvigyázat mellett, s ami csodálatos, a pestiek írott engedelem mellett, melyet kormánybiztos úrtól nyertek, minden akadály nélkül jártak a várban, szóval az osztrákok respektálták a pestieknek kiadott átmeneti jegyeket. Ezen átjárás azonban ma kormánybiztos úr által eltiltatott.

Minden nap szökdönsnek az osztrák katonák hozzánk, s a pesti nép örömrivalgásokkal fogadja őket, s nevetve nézi az elébb úgynevezett Nádor-kert bástyáiról áttátongó ágyúkat. — A német tisztek elég vakmerőek polgári ruhában Pestre átjönni, de a Duna-parton vigyázó tömeg örködve vigyáz ilyféle jómadarakat, s késéri be a városházára.

A városi község nagyszámú küldöttséget bízott meg Kormányzó úr debreceni üdvözlétére, e küldöttség e napokban indul.

Azon hír kering, hogy Almásy Móricot²¹ több társával, kik öt kocsin menekültek Budáról, útjukban a nép elfogta.

¹⁶ Terczi vagy Terczy Szilárd, pesti városi tanácsos, a cs. kir. megszállás alatt városkapitány. Április 26-án letartóztatják, eljárás indul ellene, de felmentik. Terczi Debrecenbe küldésével kapcsolatban Kossuth április 27-én tett kérdést Irányinak. Közl. KLÖM XV. 157—158. o.

¹⁷ Bajza József (1804—1858), költő, kritikus, 1848-ban a Kossuth Hírlapja szerkesztője.

¹⁸ Földváry Lajos (1811—1881), kilépett cs. kir. főhadnagy, honvéd ezredes. Eszék várának átadásáért tisztársaival együtt magyar hadbírósg elé kerül, de felmentik.

¹⁹ Mitterdorfer János (1802—1878), nemzetőr, majd honvéd százados, a pesti katonai szállítóház parancsnoka.

²⁰ Hentzi április 30-i kiáltványát közli *Palugyay*: i. m. I. k. 95. o., *Wildner* i. m. 189. o. és *Katona*: Budavár... 390—391. o.

²¹ Almásy Móric, gróf (1808—1881), kincstári alelnök, 1848 márciusában Pest és Buda királyi biztosa, 1849 januárjától az Ideiglenes Kamarai Igazgatás einöke. — Az elfogatásáról szóló hír téves volt.

Úgyszinte félig biztos tudomásom van, hogy a híres hazaáruló, *Gaál Eduárd*²² a Pestrőli futás alkalmával elkésett, s azolta Pesten lappang, s az éjet a Fehér Hajó vendégfogadóban tölti; rögtön, minden lárma nélkül, előhívtam a pincért, ki is a tény, amint leírtam, bevallá, azon hozzátétellel, hogy a nevezett egyén estei tíz óra után szokott hazatérni. A pincért letartóztattam, s megtettem az intézkedést, hogy a Fehér Hajó vendégfogadója titkos kémeimmel lévén körülvéve, Gaál Eduárdot kézrekerítsem; — ha a feladás és a pincér vallomása igaz, holnap biztos sikerről tehetem tudósításonkat.

Van szerencsém ezúttal tisztelt Kormányzó úrnak a mellékletben két lefoglalt levelek mását megküldeni, melyek szerént a hazaárulók névsora kettővel szaporodik.

Az újonnan kinevezett térparancsnok, *Bíró Márton*²³ ellen erősen nyilatkozik a közvélemény; pár órával előbb kaptam az ide mellékelt tudósítást, s nem akadt ember, ki, midőn fölöle kérdezősködém, őt pártolná.

A nemzetőrség ügye lassan halad; erélyes, népszerű s a katonai pályán már működött vezénylet hiányzik.

Bővebb s kimerítőbb tudósításonkat első alkalommal leszek szerencsés megküldeni.²⁴

OL H 95. Országos Rendőri és Postaosztály iratai (a továbbiakban: ORPO) 1849. I. kútfő, 586. tétel. OHB-iktatószáma: 1849:6507. Eredeti tisztázat.

3.

Pest, 1849. május 1.

Irányi Dániel kormánybiztos rendelete

A kormány által teljes hatalommal lévén megbízva, minden politikai vétség okozta elfogatások az én rendelkezésemről függenek; tudtára adatik tehát mindenkinek, miszerint a tetten kapatás esetét, továbbá a bélyegzett kétségen túli, vagy a könnyen szokhatóság miatt rögtöni eljárást igénylő hazaárulókat kivéve — ezentúl minden elfogatások csak az én rendelkezésemre, s illetőleg beleegyezésem mellett történhetnek; mi is szoros megtartás végett ennek közhírül tétetik. Én szigorú akarok lenni és leszek is, de a szigorral a rendet és igazságosságot is meg akarom tartani és tartatni.

OL H 148. Nyomatványok, Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK) Kinyomatványtár (a továbbiakban: KNYT) dátum szerint. (A továbbiakban: d. sz.) Nyomatvány.

4.

Pest, 1849. május 1.

Irányi Dániel kormánybiztos rendelete

Meghagyatik a Pest városi hatóságnak, nemkülönben minden, kebelében lévő köztisztviselőknek, hivataloknak és közintézeteknek, miszerint az osztrák zarnokság által behozott színek azon helyeken, melyeket dísztelenítettek, azonnal magyar színnel váltassanak fel.

²² *Gaál Ede, gyulai* (1808—187?). Fejér, majd Pest és Tolna megyék cs. kir. biztosa, 1849 őszétől a szegedi kerület cs. kir. főbiztosa.

²³ *Bíró Márton* (?—1849). 1849 tavaszán a II. hadtest térparancsnoka századosi rangban. Július 11-én sikkasztásért föbelövik. A hivatkozott irat „egy igaz hazafi” április 29-i jelentése *Bíró Márton*ról.

²⁴ Az irat mellékletei közé tartozik még *Máriássy Ádám* szepesi cs. kir. biztos március 22-i latin nyelvű levele ismeretlenhez és *Cziráky János* cs. kir. biztos átirata *Havas József* cs. kir. biztoshoz 1849. április 22-én; érdeklődik *Petzelt József* forradalom alatti magatartásáról.

Továbbá a pecsétekből az osztrák kétfejű sas, vagy bármiféle, az osztrák uralomra mutató jel vagy ábra, úgy a címer felett lenni szokott korona kimaradjanak, felváltván a hivatalos pecsétet a magyar állodalom uralmát jelentő egyszerű, korona nélküli magyar címerrel.

OSZK KNYT d. sz. Nyomtatvány.

5.

Pest, 1849. május 1.

Lukács Sándor kormánybiztos rendelete

1. Pest városából posztót, bőrt, vásznat vagy bármi más, a magyar hadsereg fölszereléséhez szükségelt cikket, valamint bárminemű felszerelési készletet kivinni keményen tiltatik; mely végből a sorompókon szigorú őrködés fog történni, — s ha e tilalom dacára is a fent nevezett cikkek kivitele megkíséreltetnék, a kivendett cikk az ország részére fog elkoboztatni.

2. Pest városában található s a magyar hadsereg fölszerelésére szükséges minden úgynevezett commisse- és alkalmas kommersz-posztó, ing-, gatyá-, és bélésvászon, foszlány, fej- és talpbőr, úgy a nyeregszerszámhoz szükséges fényes (blank) és timsós bőr, lópokróc és minden más, a fölszereléshez megkívántató cikkek gyárakban, raktárakban, kereskedésekben, nemkülönbén egyes nyereszkezőknél lévők is, az ország részére ezennel lefoglaltatnak, azokból senki semmi szín alatt nem vásárolhat. A gyárosok, iparosok, kereskedők és egyes nyereszkezők pedig szigorúan oda utasítottatnak, hogy a kezeik között lévő fent említett cikkekről pontos jegyzéket készítsenek, s azt folyó hó 3-ki esti 6 óráig a Nádor vendéglőben 30. sz. a. hivatalos szállásomra okvetlenül behozzák. Kik ellenkezőleg cselekednének, vagy bármely fölszerelési szükséges anyagot bejelenteni elmulasztanának, azoknak be nem jelentett fölszerelési cikkeik az ország részére el fognak koboztatni, azonfelül, mint a haza ellenségei, büntettetni.

3. A fentebbi rendelet szól azokra is, kiknek a magyar hadsereg fölszerelésére alkalmazható kész köpenyeik, atillájok, nadráguk, bakancsuk, bornyújuk vagy fölszerelési készletök van.

4. Mindazok, kik folyó évi január előtt Óbudán vagy pesti ruhabizottmánnal szerződtek, és szerződésüket e mai napig nem teljesítették, szerződésöknök a Pesten általam, az úgynevezett Újépületben föllállított fölszerelési bizottmánnal leendő haladék nélküli teljesítésére szigorúan utasítottatnak.

5. Mindazok, kik bárminemű készletek szállítására szerződni akarnak, folyó hó 2-től kezdve, fent kitett szállásomon fognak szerződéskötés végett megjelenni.

OL OHB 1849:6832. Nyomtatvány.

6.

Pest, 1849. május 2.

Irányi Dániel kormánybiztos rendelete

Legszigorúbb felelősség terhe alatt hagyatik meg az illetőknek, miszerint az ellenségtől vett vagy más úton birtokba kapott rablott javakat 3 nap alatt a város-házában beszolgáltatni elmulasztthatatlan kötelességüknek ismerjék.

OL R 32. Az 1848/49-i forradalomra, szabadságharcra és az emigrációra vonatkozó nyomtatványok. (A továbbiakban: 18448/49. nyomt.) d. sz.

7.

Pest, 1849. május 3.

Irányi Dániel kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Hadi állapotunkról Klapka tábornok, ki jelen leveletem viszi, fog kormányzó elnök úrnak tenni tudósítást, s azért erről hallgatók.²⁵

A rögtönítélő vegyes bíróságot immár alakítottam, s ma megkezdí eljárását. Elnökül Fényes Elek,²⁶ polgári bírakul Varsay Jakab és Tatai Pál, katonai bírakul Aulich tábornok ajánlatára Somosi Pál²⁷ és Sándor Ferenc,²⁸ közvádólul pedig Kapocsfi Imre nevezettek ki általam. De miután tömérdek a megszökött jómadarak száma, akiknek vagyonát lefoglalni szükséges, és pedig késedelem nélkül, s miután a feladás is igen sűrű, s így káros hátramaradások nélkül egy, sőt egypár ember is a munkát nem gyözhetné: ez okból a közvádól és elnök előterjesztésére egyéb ideiglenes kinevezéseket is kelle tennem; jelesül négy közvádólí segédet, ú. m. Kornis Károli,²⁹ Tuba Gábort, Szánthó Ferencet és Petr Adolfot neveztem ki; továbbá a benyújtványok s kiadások és levéltárak rendbentartására is két egyént, ú. m. iktatónak Sági Dánielt, kiadó- s levéltárnoknak Csoma Jánost, és végre írnekul Lisznyai Zsigmondot kineveztem, még két vagy 3 írnekra múlhatatlan szükség leendvén. Egyébiránt mindezen alkalmazások csak napidíj mellett történnek, s a munka fogytával kevesbítendők lesznek.

Pest város nem akarván kalkulálgatni, mennyi újonc esnék reá: egy 1200 főből álló honvédsászlóalj kiállítását s — a fegyvert ide nem értve — felszerelését is elhatározta. A toborzás ma már kezdődik. Egy buzdító szózatot intézek a lakosokhoz. Remélem és biztatnak, hogy 4 hét alatt kiáll az egész zászlóalj. Azonkívül Waagner tüzérőrnagy a tüzésérghez toboroz.³⁰

Vidosról mit sem hallok; alkalmasint Vasban lesz, vagy pedig bujdos.³¹

A fegyvergyár részvényeseit feleletre vonom; egyébiránt a gyár megvan, a csődből pedig természetesen semmi se lehet. A banknál az előbbi törvényes állapotot vizsgálhozottam, s az eddigi igazgatóságtól számonkérem a történeteket.³²

A nyomtatás végett ideküldött proklamációk sajtó alatt vannak, maholnap küldöm.

A hadügyminisztériumot utasítatni kérem, hogy a pesti zászlóaljhoz tiszteket s ha lehet, altiszteket azonnal küldjön.³³

OL OHB 1849:6632. Eredeti tisztaát.

8.

Pest, 1849. május 4.

Lukács Sándor kormánybiztos hirdetménye

Nyilatkozat

Azon meggyöződésben voltam, hogy a pesti gyárosok, kereskedők, iparosok és mesteremberek azon pillanatot, mely a fővárost a rabló ellenség zsarnok hatalmá-

25 Klapka mint helyettes hadügyminiszter utazott Debrecenbe; útközben megsemlélte a budai várat is. Debrecenbe 1849. május 5-érkezett.

26 *Fényes Elek* (1807—1876), statisztikus, az MTA tagja, 1849—49-ben a statisztikai hivatal igazgatója.

27 *Somossi* (1848—49-ben *Somosi*) *Pál*, honvéd százados a 61. zászlóaljnál.

28 *Sándor Ferenc* (1828—?), honvéd százados a 61. zászlóaljnál, a fegyverletétel után besorozák.

29 *Kornis Károly* (1822—1862), jogász, újságíró, a pesti egyetem tanára, 1849 januárjától aradi rendőri biztos, májustól vésztörvényeszéki közvádól. Emigrál.

30 Waagner őrnagy április 29-i kiáltványát l. OL H 148. Nyomatványok. d. sz.

31 *Vidos József* (1805—1849), Vas megye alispánja, 1848-ban nemzetőrségének parancsnoka és kormánybiztosa. A cs. kir. csapatok decemberi támadása után bujdosik. — Kossuth még április 29-én utasította Irányit Vidos felkutatására. L. KLÖM XV. 173. o.

32 Kossuth erre vonatkozó április 29-i utasítását l. KLÖM XV. 169—170. o.

33 Kossuth ezzel kapcsolatos május 12-i intézkedését l. KLÖM XV. 297. o.

tól fölszabadítja, teljes hazafiúi örömmel és lelkesedéssel fogadandják, és ezt tettel is begyőzni nem késnek. És a legfájdalmasabb megilletődéssel tapasztalom, miként a pesti gyárosok, kereskedők, iparosok és mesteremberek — általam fölhíva levén a vitéz magyar hadsereg fölszereléséhez megkívántató cikkek és készletek illendő ároni szállítására, — ők meghazudtolva a hazafiúi áldozatra kész érzést, fölszerelési cikkeiknek és készleteiknek árát a haza tetemes kárára a képtelenségig fölszigázták. — A hazán nyereszkedő ily szívtelenek ellen, kikről világos tudomásom van, hogy a haza ellenségeinek minden szükségletet minél olcsóbb áron szolgálni versenyeztek, kénytelen vagyok úgy intézkedni, mint a hazának oly sok oldalról igénybe vett anyagi állapota, a haza szabadságáért vérét áldozó vitéz magyar hadsereg rögtöni fölszerelést igénylő szüksége, az egyesek méltányos keresetbeli tekintete s a szívtelen zsarlások meggátlása kötelességemmé teszik.

Ezeknél fogva a pesti gyárosoknak, kereskedőknek, iparosoknak és mesterembereknek ezennel tudtul adom, hogy ha fölszerelési cikkek és készletek árszabásában megkezdett vétkekes lépésöket követni fogják, és illendő procentuális³⁴ nyereséggel meg nem elégedve a haza zsírját kiszíni akarni nem írtóznak, a zsarolók úgy fognak tekintetni, mint a haza ellenségei, s vagyonaik elkoboztatnak.

OL OHB 1849:6832. Nyomtatvány.

9.

Pest, 1849. május 6.

Mérei Mór belügyminisztériumi tanácsos az álladalmi rendőrségnek

Folyó hó 4-én délelőtti 10 óraker történt az első két ágyúlövés a budavári Vízi-városban, mely által a már harmadnappal azelőtt vélünk közöltetett Budavára megtámadása óráját eljöttnek megtudtuk. E két lövés után egész déli fél egyig csendesség volt, csak akkor kezdette meg Görgei főtábornok a vár ostromát, — e perctől szakadatlanul tart mindkét részről a tűz; mindjárt az ostrom kezdetekor a budai vár parancsnoka golyó-, gránát-, rakéta- s bombazáporral köszönté meg Pest lakóit, elein csak az Újépületnek irányozta lövéseit, később a Bel- s Lipótvárost tisztelte meg, amikor is úgy három óra tájban az Angol Királyné előtt egy nőnek mind a két lábát, az Angol Királynőből pedig a szolgát és a pincért lötte el, a pesti nép, ki ezerekenkint sétált a Duna karajon, minden lövésre „Éljen a magyar!”-ral felelt, mi őt oly dühbe hozta, hogy estvefelé már az utcán sem lehetett az átküldött sűrű golyó- s egyéb pattanószerei miatt járni; a legrettentőbb órák voltak aznap az éjfélel órák, 11-től egész egy óráig, mely időben az éghajlat Pest városa felett egy tűzzápor volt. Reggel felé Pest városa lövöldöztetését felhagyta. Derék tűzereink emberül felelnek meg a szorultságukban esztelenül cselekvő rablóknak; leginkább zavarják őket a Szt. Gellért hegyéről, a kis Svábhegyről, a városi majortól, máriacelli hegyekből, minduntalan tűz támad a várban, az újon épült nádori istállók mindjárt 4-én estve felé lángba borítottak röppentyűink³⁵ által; Pesten, dacára minden erőlködésnek, mindeddig tűz nem volt, holott Budán mind a várban, mind a vár körüli házakban sok kár történt a tűz által. Folyó hó 5-én estve 8 óra tájban ismét vagy 8 lövés történt városunkba, az éjen át csendesség uralkodott Pesten, de annál gyászosabb volt a budaiakra, hol ismét több ház lett a tűz martaléka; — folyó hó 6-án, azaz ma délben egy óraker ismét egypár lövés történt Pestre, melyek közül egy gránát hivatalunk szomszédságába esett.

Tetemes kár eddig Pesten nem történt sok, kivéve a Döring házát a Szél utcában, a Lengyel Királyt a Király utcában, a Nagy Kristóf épületét a Váci utcában — mely alkalomkor a tőlünk lefoglalt cs. kir. dohány- s porcelántár is szenvedett —, a Drummer Antont az Újépületnél, Fluk háza a Király utcában, a harmincadi épület, Ruppá háza s az egész Dunasor. Kisebb sérelmekben sok ház részesült, különösen szétrombolva vagynak olyan házak, melyekben 60 [fontos] bomba tört be, ember

34 Százalékos.

35 Rakéta.

eddig a lakosság közül 5 veszett, sérült van vagy 15. Ha megfontoljuk, hogy eddig is már vagy 500 golyó, röppentyű, granát s bomba küldetett át hozzánk, valóban csekély a kár.

De annál szomorúbban néz Buda ki, hol már eddig is a kapott hírek szerint sok ember s nagyon lett ezen ostrom áldozatja; a várban, mennyire a Szt. Gellért hegyéről kivenni lehet, már több ágyú hever haszonvehetetlenül.

Az éjjel s ma minden a városban létező nagy hágcsök s kamók özszeszedettek s Budára szállítottak, Görgey Ármin³⁶ is megérkezett nagy súlyú ágyúival s bombazsaraival, s amennyire értésemre esett, ma estve felé kezdődik meg az erős ostrom, borzasztó éjnek nézünk eleibe; — folytatólagos tudósításom megküldöm.

Egyúttal ide melléklek *.l.* alatt Hoffmann Hugó nyilatkozatát is, mely tárban (sic!) részletesebb adatokat várok.³⁷

OL ORPO 1849. 1. kútfő, 587. tétel. Eredeti tisztázat.

10.

Pest, 1849. május 6.

Jankó Vince kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Mihelyt Irányi Dániel pest-budai kormánybiztos úrnak megérkezése tudomásomra esett, kötelességem szerint én is megtettem nála udvarlásomat; kormánybiztos úr azonban személyemet illetőleg akkint nyilatkozott, hogy előbbi állásom elfoglalásához új megbízás szükséges, mert nem tudni, ha a kormány akarja-e szolgálatomat ismét igénybe venni vagy sem. De mivel működésemet a területi parancsnok bégyezésével kezdetem meg, s annak következtében a jelentést Giczey úr³⁸ által Debrecenbe már el is küldöttem miatt áldozatul esem. Anyagilag már úgyis temérdek szenvedtem, s ha most még morális exisztenciám is oda lesz, úgy nekem nem marad egyéb hátra azon vigasztalásnál, hogy anyagi mint morális lételemet a hón szeretett hazáért áldozatul hoztam.

Várva vártam Giczey úrnak megérkezését, mert ha tisztelt Kormányzó úr további bizodalomra érdemtelennek tart, az eddigi állásommal járt hatóságot nem akarnám egy percig is bitorolni. Azonban Giczey úrnak eredmény nélküli hosszas elmardása nem a legjobbat hágy reménylenem. Pedig fájdalmasan fog esni, ha tisztelt Kormányzó úrnak kegyét ártatlanul el kell vesztenem, s hazám független önállásához való ragaszkodásom miatt áldozatul esem. Anyagilag már úgyis temérdek szenvedtem, s ha most még morális exisztenciám is oda lesz, úgy nekem nem marad egyéb hátra azon vigasztalásnál, hogy anyagi mint morális lételemet a hón szeretett hazáért áldozatul hoztam.

Ha lehetséges, kérem Elnök urat, távolítsa el tőlem e keserű poharat.

A pénzügyminisztériumnak megküldöm a holnapi postával a még hátralevő fizetések lajstromát a pénztári kimutatással együtt. Ha netán a pénzügyminisztérium jelenleg a szükséges öszvegről nem rendelkezhetne, bátor vagyok kormányzó urat a pesti bankra figyelmeztetni. Mint értesülve vagyok, 1 200 000 pft. heverő pénzök van.

A kerületi parancsnok megbízásából, s később Irányi kormánybiztos úr helybenhagyása következtében is az élelmezési hivatal kezelése alá tartozó s az invázióális seregek kivonulása után még megmaradt élelmi szereknek számbavételével is megbízva lévén, mielőtt az átméréshez fogtam, magam mellé vett becsúsök által annak körülbelöli mennyiségét felbecsültem, mit tudomás végett Kormányzó úrnak *.l.* alatt ide mellékelni bátor vagyok. Ebből láthatja tisztelt Kormányzó úr, hogy még az

³⁶ *Görgey Ármin* (1812—1877), Görgei Artúr bátyja, kilépett cs. kir. hadnagy, honvéd alezredes, ekkor egy önálló hadoszlop parancsnoka a bányavárosok vidékén. Várfogságot szenved. — Az érkezéséről szóló hír tévedésen alapult, akárcsak az ostromágyúk megérkezéséről szóló tudósítás.

³⁷ A nyilatkozat nincs az irat mellett. Hoffmann Hugó talán azonos azzal a Hoffmann Gerellyel, akit Irányi Dániel számvevői feladatok ellátásával, majd az élelmezési hivatal vezetésével bízott meg.

³⁸ Talán azonos *Ghyczy Miklóssal* (1800—1853), aki 1848-ban a pénzügyminisztérium tanácsosa volt, s 1849 elején Pesten maradván a cs. kir. adminisztrációban vállalt szolgálatot.

élelmezési hivatal kezelése alatt is tetemes élelmiszer van, s 25 ezer főnyi sereget három hónapig kenyérral könnyen kitarthat. Ezen felül van azután azon mennyiség, mi az én felügyelésem alá tartozik, nevezetesen itt Pesten a megmaradt mintegy 97 000 pozs. mérő többnyire búza, Komáromban pedig sok árpa, zab és búza, különösen zab több 100 000 mérőnél. S eszerint seregünk a dunántúli operációknál élelem dolgában hiányt nem szenvedhet, s öt hónapra bőven el van látva élelmiszerral. Nem mulaszthatom el azonban tisztelt Kormányzó urat figyelmeztetni, hogy ha idejében gondoskodva nem lesz, a rozs miatt könnyen fennakadás lehet, mert tiszta búzalisztból profuntot sütni nem lehet. Magánosok kezében is kevés a készlet. Íme én összeíratam a pesti gyűjtelüket, s a kétszeres és rozs nem megy többre 21 975 pozsonyi mérőnél. Én szükségesnek tartanám, hogy ez az álladalom részére lefoglaltassék, vagy készpénzért, vagy cserébe búzáért. Ide mellékelem 2./- alatt a magánosok kezében levő gabonák összeírását, 3./- alatt pedig a legújabb gabona árkeletet a pesti piacon.³⁹

Három nap óta foglalatoskodom már az élelmezési hivatal kezelése alá tartozó élelmiszerek felméréstésével s illetőleg reszignációjával. Hoffmann úr van Irányi kormánybiztos úr által az élelmezési hivatal igazgatásával ideiglenesen megbízva. Amint látom, ezen reszignacionális munkálat jó oskola lesz nekem, hogy egykor az élelmezési hivatalok reorganizációja körül hazámnak hasznos szolgálatot tehessek. Szörnyű visszaélések lehettek az eddigi manipuláció mellett. Íme csak egyet bátor vagyok felemlíteni: az élelmi raktárakban talált zabnak egy része már zsákokba el volt készítve a katonaság számára, s tizenötével halomba rakva. Én egy ilyen halmot megmérgetvén, 26 1/2 pozsonyi mérőt adott. Az élelmezési hivatal pedig 30 mérő gyanánt vezeteti számadásba. Tehát az álladalom minden 30 mérőnél 3 1/2 mérővel károsodik. Hasonlag vannak fortélyok a gabna őrletésnél is, s nem csoda, ha a szegény katona kenyere sokszor oly rossz. Az álladalom kára évenként ezen meszterkélések által milliókra rúghat.

Budavár ostrománál az ágyúzás ma igen gyéren folyik.

Magamat tisztelt Kormányzó úrnak hajlandóságába ajánlván, maradok kész szolgálója.

OL OHB 1849:7972. Eredeti tisztázata.

11.

Pest, 1849. május 7.

Lukács Sándor kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Eddigi működésem folytán jelenthetem elnök úrnak, miszerint az összes magyar hadsereg, legyen az bár 200 ezernyi, hat hét alatt két pár fehérruhával leend személyenként ellátva.

A posztóanyagot illetőleg, fölhívásom következtében a helybeli kereskedőség mintegy 130—140 ezer rőföt jelentett be. Egész bizonyossággal tudom azonban, hogy ugyanannyi, ha nem több, el van rejtve.

./- alatt ide mellékeltem rendeletem tanúsága⁴⁰ szerint a pesti gyárosok, iparosok és kereskedők irányában a legméltányosabban léptem föl, mert hazafiságoztól sokat vártam; de minthogy sajnálatlaltal kénytelenítettem tapasztalni, hogy entuziazmusom két oldalról csalt meg, amennyiben ti. a fölszerelési cikkeket szállítók követeléseiket annyira túlfeszítették, hogy azok majdnem kétszer oly magasra rúgnak, mint amit az ellenség irányában tanúsítottak; másodsor pedig a meglevő kész anyagot bejelentetlenül elrejtik; ezek, mondom, készítettek engem a 2 ./- alatt ide csatolt nyilatkozat kibocsátására,⁴¹ s ezennel jelentem Elnök (úrnak) miszerint a haza ily hűtlen fiaí irányában az abban kimondott móddal a legszigorúbban fogok eljárni.

39 L. az irat mellett.

40 L. az 5. iratot.

41 L. a 8. iratot.

Posztó és vászon tehát lesz a jelenlegi szükségekhez aránylag elégséges mennyiségben.

Teendőm legelsője lesz a fölállítandó s a már létező hadsereget fehérruhával, blúzzal, nyári nadrággal, bakancssal és köpennyel ellátni; de azalatt atillát s posztónadrágokat készíttetek a leggyorsabban és legnagyobb mennyiségben. És így bizton ígérem, hogy a nyári hónapokban kiteremtem az egész hadsereg téli öltözetit.

A budai fonógyár igazgatójával ezideig csak a folytonos ostromlás akadályoztatott bővebb értekezésbe jöhetni, de rövid nap alatt ezt megteszem és személyesen megyek a fonógyárba, s teljesen meggyőződhetik elnök úr, miként a legcélszerűbben fogok intézkedni.

Jelentem továbbá, hogy az országban lévő minden, a magyar hadsereg fölszerelésére szükséges cikkeket készítő gyárosokat folyó hó 25-re Pestre magamhoz rendeltem, miszerint velök, mint a hadsereg fölszerelési szüksége igényli, rendelkezhessem.

Danielisz ezredes úrral⁴² értekeztem, — ő minden fölszerelési működéssel fölhatyott, s úgy intézkedett, hogy rendelkezése alatt lévő készleteket és anyagokat még e héten nekem mind általadhassa.

A nagyváradi ruhabizottmány tagjai közül néhány már fölérkezett, — két nap alatt az egész személyzet feljő, s akkor fogom ez anyagok és készletek átvételét, szabatását s. a. t. teljes erővel megkezdeni.

OL OHB 1849:6832. Eredeti tisztázat.

12.

Pest, 1849. május 7.

Mérei Mór belügyminisztériumi tanácsos az álladalmi rendőrségnek

Folyó hó 6-ról küldött hivatalos jelentésemhez a budai vár ostromáról folytatólagos toldalékul van szerencsém az álladalmi rendőrségnek a ma délutánig történeteket tudomására adni, ugyanis

folyó hó 6-án, mint már első tudósításomkor közlöttem, Hentzi egész figyelmét hivatalos lakunkra fordította, s két pattantyúval csaknem békőszöntött irodánkba. Szerencsére bosszúja a szomszédokat érte, a város többi részére az ostromot nem terjesztette ki, — sőt, általános meglepetésünkre, Budán is a váredek s seregeink közt a tűz megemlítést is alig érdemlően folyt az éjen át; mai nap szinte csak rövid **szakaszokban halljuk kölcsönös megköszöntést**, mely miatt a legkalandosabb okoskodások szolgálnak Pest város lakosainak társalgási ürügyül, reggel és dél felé ismét egypár golyóval tisztelgett, hivatalunknak szánya, de eggyel sem érhetett célt, mert csak egy pattantyúja esett a Váci utcában, ahol is anélkül, hogy kárt tett volna, elpattant.

Hogy mégis ezen éretlen játéknak véget vessünk, s a célt, melyet újdonc tüzeinek kitűzött, eltávolítsuk, elhatároztam kormánybiztos Irányi Dániellel egyetemben, hogy jelen hivatalos lakunkat egy, a lövés pályán túleső lakkal felcseréljük, s így mai naptól kezdve hivatalom már nem a Nádor fogadóba, hanem a Király utca végén lévő *Süke* nevezetű házban létezik, mely helyváltoztatás a kormánynak úgy a költségesebb lak, — mert alámrendelt hivatalnokaim távolsága miatt bérkocsin kénteleníftetnek hivatalosan járni, — de másrésről üdvös, mert Pest városa lakosai kívánságának megfelelő, s ezekre nyugalmát, kik a Belvárosban laknak, biztosítja.

A bevételi roham s ostrom még vagy 24 órára fog halasztani, mert főtábornok Görgei jelenleg legóvatosabb készüléttel jár, hogy terve biztosítva legyen.

Az ostrom további folyamát jövő tudósításomban közlendem.

OL ORPO 1849. 1. kútfő. 587/b. tétel. Eredeti tisztázat.

⁴² Danielisz János (1800—1861), a feldunai hadtest, majd a feldunai hadsereg főhadbiztosa, honvéd ezredes. Emigrál, hazatérése után várfogságra ítélik.

13.

Pest, 1849. május 7.

Irányi Dániel kormánybiztos hirdetéme

Tudomásul

Patay István alezredes- s a Pest városi helyőrség parancsnokának⁴³ f. hó 5-én kiadott rendeletében Pest városának azelőtt való délután kezdett s egész éjen át tartott ágyúztatása nagyrészen a polgárság által a Duna-partról átalírányzott lövések által előidézettnek mondatik.

De, hallgatva arról, hogy egypár puskalövés egyáltalán nemcsak jogot, de sőt ürügyet sem adhat az egyébiránt csendes város borzasztó lövetésére; — hallgatva tovább arról is, hogy vajon azon néhány egyes puskalövés polgári avagy katonai egyénektől eredt-e, mert ez a dolgon mit sem változtat, miután mindössze két vagy három lövés, — az is hosszú szünetek közbenestével — történt (és nemcsak nem parancsra, sőt, tilalom ellenére, miért az illetők meg is fenyítették); miután az, hogy Pest város ágyúztatása már jókor délután kezdetett el, midőn még egyetlen lövés se történt a pesti partról, legkisebb kétséget se szenvedne: ugyanazért a fentebb említett hirdetményben foglalt állítás valóságos tévedésből származtatnak nyilvánítatik; annyival inkább, mert maga Hentzi budai bitor várparancsnok saját nyilatkozatában nem ezen puskalövéseket, hanem az éppen nem történt ágyúlövéseket a pesti partról vette fel hazug ürügyeül a város ágyúztatásának.

Egyébiránt hogy az ország fővárosának minden ok és cél nélküli irtóztatás ágyúztatása tökéletes hitelességgel konstatiroztassék, — egy bizottmány neveztetett ki, mely különösen az itt tartózkodó külföldi szemtanúk meghallgatása mellett a tényeket összeállítsa, és egy ünnepélyes okiratban letegye.

OL H 148. Nyomtatványok, d. sz. Nyomtatvány.

14.

Pest, 1849. május 8.

Irányi Dániel kormánybiztos a Belügyminisztériumnak

Minél tágasb kört nyer a magyar kormány hatósága az ellenségtől megszállt országban, annál nagyobb számban szükségeltetik a Közlöny hivatalos lap szétküldése. Miért is ezennel felkérem Belügyminisztériumot, méltóztassék engemet aziránt tudósítani, nem kívánja-e a dunántúli részekre, melyek az ellenségtől tiszták, a Közlönyt elküldetni, s ha igen, nem általam-e, és kinek hány példányban? — mely esetben a kellő példányokat magamhoz küldetni kérem.

OL H 15. Belügyminisztérium (a továbbiakban: BM) Rendőri osztály, 1849. 14. kútfő, 70. tétel. Eredeti tisztázat.

15.

Pest, 1849. május 8.

Irányi Dániel kormánybiztos hirdetéme

Amint egyrészt természetes, hogy a lehető veszély elkerülése végett ki-ki családjá, neje s gyermekei biztosságáról gondoskodik, úgy másrészt nem illő s helytelen, ha

⁴³ Patay István (1808—1878), kilépett cs. kir. hadnagy, honvéd ezredes, ekkor Pest város térparancsnoka. — A hivatkozott rendeletet közli *Patugyay*: i. m. I. k. 100. o. és *Katona*: Buda-vár . . . 429. o.

a férfiak, kiknek veszély idején helyt állniuk kell, a várost elhagyják. Különösen pedig a tisztviselők és nemzetőrök, kiknek hittel is fogadott kötelességük nem hagyni el helyeiket, s őrködni a város és közbátorság fölött, avval ez idő szerint kétszeresen tartoznak.

Ha e részben akár tisztviselő, akár nemzetőr ellen panasz fog tétetni, én kötelességemnek ismerendem az ilyenek ellen szigorúan intézkedni.

Bátorság, bizalom a jó kimenetelhez! Az isteni gondviselés nem szűnik meg őrködni felettünk.

OSZK KNYT d. sz. Nyomtatvány.

16.

Pest, 1849. május 8.

Irányi Dániel kormánybiztos figyelmeztetése

1-ör. Pest városa közönsége ezennel figyelmeztetik, hogy a városnak ismét bekövetkehető ágyúztatása miatt személye s vagyona biztosításáról gondoskodjék.

2-ör. A Pest városában létező minden közhivatalok s intézetek pénz- és levéltárainak s egyéb értékének a város ismét bekövetkehető ágyúztatása miatt biztosítása elrendeltetett, s illetőleg és pedig legszorosabb felelet terhe alatt elrendeltetik.

Egyszersmind rendelkezés történt, hogy a kórházakban lévő betegek távolabb s biztosabb helyre szállíttassanak. A szükséges szekeréről a városkapitány gondoskodik.

OL 1848—49. nyomt. d. sz. Nyomtatvány.

17.

Pest, 1849. május 8.

Lukács Sándor kormánybiztos rendelete

1-ör. Minden Pest városi gyárosnak, iparosnak, mesterembernek, kereskedőnek és egyes vállalkozónak ezennel hivatalosan tudtul adatik, hogy a posztó, vászony, bőr, pokróc, készruhaneműk, bakancsok, csizmák, csákók, nyeregszerszámok, szóval, minden, a magyar hadsereg felszereléséhez szükséges cikkek és készletek meg- és átvétele az Újépületben az országos ruhabizottmány hivatalos szállásán f. h. 14-én megkezdetik — és naponkint reggeli 9 órától déli 12-ig, és délutáni 3-tól esti 7-ig szakadatlanul folytatattatik. Ugyanazért

2-ör. A pesti gyárosok, iparosok, mesteremberek, kereskedők és egyes vállalkozók, kik felszerelési cikkeik vagy készleteik jegyzékét f. h. 1-én kibocsájtott rendeletem nyomán hozzám benyújtották, azon jegyzékben foglalt cikkeket f. h. 14-től kezdve az ország részére leendő átvétel végett, az Újépületben levő országos ruhabizottmány-nak szállására hozzák be.

3-ör. Azon mesteremberek, kik a volt óbudai ruhabizottmánytól azon ideig, még az ellenséges Pesten tartózkodott — vagy kik a pesti ruhabizottmánytól múlt év végéig varrás végett kiszabott anyagokat kaptak, azokat rendes kiviteli könyvükkel együtt f. h. 14-ki reggeli 9 órától 18-ki esti 7 óráig, az Országos Ruhabizottmány új-épületi szállására okvetlen behozzák. Azok pedig, kik a megvarrás végett kivett anyagokat az ellenségnek akár önként, akár erőszak következtében általadták, általadás-ról szóló nyugtatót fogják a fenn kitett időre behozni.

OL H 148. Nyomtatványok, d. sz. Nyomtatvány.

18.

Pest, 1849. május 12.

Irányi Dániel kormánybiztos felhívása

Sajnálattal kellett értesülnöm néhány Pest városi, de főleg a szomszéd helységekbeli lakosok azon nyereszkedési vágyokról, miszerint a város ágyúztatása elől éltök mentése végett menekült felebarátaik szorult állapotjával visszaélve, az élelmiszerek árának s lakbérnek túlszigázása által a szerencsétlenek nyomorúságából nem pirulnak hasznot zsarolni.

Komolyan intem ezért az illetőket, hogy ne tévesszék szemök elől a felebaráti szeretet szent kötelességét, hanem emlékezzenek meg a Szentírás szavairól: „amit magadnak nem akarsz, ne tedd másnak, — és úgy cselekedjél másokkal, amint akarsz, hogy mások cselekedjenek veled”.

Remélem, hogy ezen intésem nem lesz sikertelen; de ha mégis az lenne, akkor intézkedni fogok, hogy ily szívtelen nyereszkedés érdemlett büntetésben részesüljön.

OL OHB 1849:7012. Nyomtatvány.

19.

Pest, 1849. május 14.

Irányi Dániel kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Pest városa hatósága az általa megajánlott ezerkétszáz újonc kiállítása végett a toborzást elrendelte. Mindeddig azonban ennek eredménye negyven újoncnál többre nem megy. A város mostani állapota nem engedi, hogy akár a toborzást sikerrel folytatni, akár sorshúzás útján a hátralévő újoncok számát kiállítani lehessen, mert a naponta ismételt ágyúzás miatt a lakosság nagyobb része kiköltözködött a város széleire és környékére. A városi hatóság tehát bármint óhajtana a megajánlott újoncok rögtöni kiállítását, mégis addig, míg ez állapot tart, oly sikerrel nem működhetik, mint azt kívánná, és a tárgy fontossága igényli. Egyébiránt a város népe úgy van lelkesítve a haza ügye iránt, hogy mihelyt a rend helyreáll, — mi, amint remélni lehet, nem sokára megtörténik, — az újoncozás bevégzése legrövidebb idő alatt eszközölhető lesz.

Mit is ezennel feljelenteni kötelességemnek tartottam.

OL OHB 1849:7086. Eredeti tisztázat.

20.

Pest, 1849. május 14.

Irányi Dániel kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Kormányzóelnök úrnak f. évi május 12-én 6918-k sz. a. kelt, s Herkules gőzhajót illető rendelete⁴⁴ folytán van szerencsém jelenteni, miszerint a Herkules gőzhajónak használható állapotba tétele iránt Görgei tábornok felszólítása folytán Mandl századosnak,⁴⁵ mint a fővezér által evégre kijelöltnek, nyílt rendeletet adtam, mely szerint a hiányzó gépszereknek a budai hajógyárból átvételére fölhatalmaztatott, s amint nekem Feley Ede biztosi segédem⁴⁶ jelenté, ezen rendelet mindjárt akkor teljesítendő is.

OL OHB 1849:7087. eredeti tisztázat.

⁴⁴ A rendeletet közli KLÖM X.V 295. o.

⁴⁵ Mandl (Mandel) Ferenc (1815—1895), a 66., majd a 15. zászlóalj századosa.

⁴⁶ Feley Ede, óbudai jegyző, majd budai tanácsstag, 1848 szeptemberétől decemberéig helyettes városkapitány, Irányi segédje.

Pest, 1849. május 14.

Irányi Dániel kormánybiztos Kossuth Lajos kormányzóelnöknek

Ma délelőtt tömérdek sürgetős dolgaim miatt nem lehetett szerencsém kormányzóelnök urat a történekről tudósíthatni, hanem oldalam mellett foglalkozó titkár Ábrányi Emil⁴⁷ kértem meg, hogy azt helyettem tegye, amit ő meg is tett. Most írhatok.

A tűzkárok folytáni intézkedéseim röviden következök:

Mint hogy a felfogadott polgári sorsú tűzoltók a sűrű, s éppen az égő házaknak irányzott ágyúzása miatt helyt nem állanak, felszólítottam Schweidel tábornok s Pest városi hadiparancsnokot,⁴⁸ hogy a tűzoltásra a katonaságot alkalmazza, mit ő meg is ígért, de nagy sükert az itteni őrség csekély száma (2-k zászlóalj) és ennek is a Duna őrzése miatti másképp elfoglaltatása miatt nem ígérhetvén; felkértem Görgei tábornokot, hogy avégre 4 századot küldjön, melyek kettős napibért, sőt a magokat kitüntetőknék különös jutalmat is szándékozom adni.

How a lakosság el ne csüggedjen, az ide ./. alatt mellékelt felhívást adtam ki.⁴⁹

Továbbá miután a népnek és katonaságnak gyanakodó hangulata miatt némely ártatlan embert kém gyanánt elfogva, megvéreztek, sőt kifosztottak, Schweidel tábornokkal egyetértőleg a ./. alatti hirdetményt közrebocsátottam.⁵⁰

Nemkülönben az eddig Görgei tábornok nézete szerint nem szükségelt megszüntetését a közlekedésnek Buda és Pest között egyébiránt most már Görgei akaratával összehangzólag egészen elrendeltem; kivételt csak a hivatalos küldöttek tévén.⁵¹

A lakosság már unni kezdi a hivatalos készüléteket, és mielőbbi komoly fellépést óhajt a vár bevétele iránt. Egyébiránt pedig jól van hangolva, s mennyire tehetségemben áll, bár az állam részéről pénzaldozattal is, azon vagyok és lesztek, hogy a jó hangulat fenn is tartassék.

OL H 13. BM Országlati osztály (a továbbiakban: Országl.) 1849. I. sorozat. 3. kútfő, 28. tétel OHB-iktatószáma: 1849:7088. Eredeti tisztázat.

Pest, 1849. május 14.

Irányi Dániel kormánybiztos felhívása

A budai bitor várparancsnok múlt este késő éjjelig ismét irtóztatóan ágyúztatta a várost, és borzasztó pusztítást vitt véghez templomokon, köz- és magánépületeken.

A szerencsétlenség, mely a várost érte, nagy; de van alapos okom remélni, hogy a vandállelkű pusztító nem sokáig fogja úzni gyalázatos gazságait.

A hadsereg parancsnoka részéről minden intézkedések meg vannak téve, és minden lehető eszközök fognak felhasználtatni, hogy az alávaló pusztításoknak a vár bevétele által mihamarabb vége vetessék.

E hon kormánya mindent elkövetett, miszerint az ország virágzó fővárosa az ágyúztatástól mentve maradjon; és azért a károsultak és az egész mívelt világ átka

47 *Ábrányi Emil* (1820—1850), író publicista. 1848-ban belügyminisztériumi titkár, 1849-ben az Országos Rendőri és Postaosztály titkára, később ismét a belügyminisztériumban szolgál. — Hivatkozott jelentését l. OL OHB 1849:7012., Közli *Katona*: Budavár . . . 462—465. o.

48 *Schweidel József* (1796—1849), cs. kir. őrnagy, a szabadságharcban honvédtábornok, dandár-, majd hadosztályparancsnok a feldunai hadtestben, később a kormány mindenkori székhelyének városparancsnoka. Az aradi vértanúk egyike.

49 L. a 22. iratot.

50 L. a 23. iratot.

51 Közli *Palugyay*: i. m. I. k. 104. o.

csak a nyomorult zsoldosokat érheti, kik seregeink elől szöknek, és templomokon s épületeken gyakorolják vitézségöket.

Mindamellet a nemzeti kormánytól mindazon szerencsétlenek, kik Pest ágyúztatása által vagyonuktól megfosztatnak, remélhetik, hogy az gyámolításukról és felsegélésekről a lehetőségekhez képest intézkedni fog.

A szabadság, melyből a jóllét származik, áldozatot kíván, de a nemzet szabadságát, ha másképp nem lehet, bár fájdalmasan essék, áldozattal is meg kell szerezni és biztosítani.

Csak bizalom és kitartás, szeretett polgártársaim!

OL 1848—49. nyomt. d. sz. Nyomtatvány.

23.

Pest, 1849. május 14.

*Schweidel József tábornok és Irányi Dániel kormánybiztos rendelete*⁵²

Több esetben megtörtént, hogy oly embereket, akiket kémeknek tartottak, nemcsak elfogtak. hanem azonkívül tettleg is bántalmaztak, és a náluk talált tárgyaktól megrabolták őket. Elrendeljük tehát:

Először. Ha valamely gyanús embert, akit alapos oknál fogva kémnek kell tartani, tetten kapnak, az minden legkisebb megsértése nélkül a városi vagy katonai hatósághoz kísérendő.

Másodsor. Az. aki e rendelet ellen cselekedve, valakit elfog, és annak személye vagyona ellen vét, legyen bár katona vagy polgári személy, mint rabló és tolvaj a rögtönítélő törvényszék elé kerül.

Nem fogjuk sem tűrni, sem megengedni, hogy amikor az országos kormány a ha-zaarulók és kémek szigorú megbüntetéséről gondoskodott, egyesek önkényűleg bármily rendőri vagy bírói hatalom gyakorlásába avatkozzanak, és hogy a személy-és vagyonbiztonság az utcán az úgynevezett népítéletnek adassék zsákmányul.

OL 1848—49. nyomt. d. sz. Nyomtatvány.

24.

Pest, 1849. május 14.

Lukács Sándor kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Folyó évi 6832./K. szám alatt hozzám bocsátott levelére⁵³ Elnök úrnak van szerencsém válaszolni:

Miképp én az Országos Ruhabizottmány hivatalát Nagyváradról Pestre Elnök úrnak reám vonatkozó s engem kötelező 6291. számú nyílt rendeleténél fogva tettem át,⁵⁴ s ezen eljárásomról Elnök urat folyó évi 9./1849. szám alatt máj. 1-én értesítettem is,⁵⁵ valamint 14./1849. sz. a. a hadügyminisztériumot is, s általa ebbeli eljárásom 12 628./f.g. alatt nyíltan helyesletett.

Jóllehet azonban Pest folytonos ostromállapotban van, s én első szándékom szerint a ruhabizottmányt nem állíthattam föl az Újépületben, mindamellet tisztá öntudattal biztosíthatom Elnök urat, hogy a kellő erő legkevésbé sem pazaroltatik el; — sőt állíthatom, hogy az ideiglenesen fölállított helyen, a puszkaporos toronynál, hol a működésre elég alkalmas helyünk van, egész eréllyel kezdetett meg a működés, miről a legközelebbi jövő legigazságosabb tanúságot teend, s én kötelességemnek fogom tartani Elnök urat az eredményről hetenként kimerítőleg tudósítani.

52 Az irat eredetije német nyelvé.

53 L. KLÖM XV. 274—275. o.

54 L. KLÖM XV. 158—159. o.

55 L. OL OHB 1849:6525., közli *Katona*: Budavár . . . 416—417. o.

A 12 ezer ember a kívánt időre teljesen fel fog szereltetni, mint erről már 101. sz. a levelemben Elnök urat,⁵⁶ 100. alattiban a hadügyminisztériumot értesítettem.

Mi a készitendő öltönyök formáját illeti, Elnök úrnak utasítása folytán Görgői fővezér úrral folytonos összeköttetésbe teendem magamat.

OL OHB 1849:7034. Eredeti tisztázat.

25.

Pest, 1849. május 14.

Lukács Sándor kormánybiztos Kossuth Lajos kormányzóelnöknek

Fekete László elnöki titoknoknak⁵⁷ folyó hó 3-án kelt levelére vonatkozólag van szerencsém válaszolni, hogy:

Az érintett 12 ezer újoncnak kellő felszerelése a kiszabott időre mulhatatlanul meg fog történni, s a hadügyminiszter által kijelelt helyekre általam pontosan el fog küldetni. E tekintetben tehát méltóztassék Elnök úr minden aggodalom nélkül lenni. Jóllehet, az Újépületben nem állíthatnám fel a ruhabizottmány hivatalát, a puska-poros toronyhoz azonban nem szolgálnak az ellenséges ágyúk, és én ott ütöttem fel ideiglenesen hivatalomat, hol most már egész erővel fogtam a működéshez.

Győrből most tértem vissza. Mind a megyében, mind a városban visszaállítam az alkotmányos rendszert; ideiglenesen mindegyiknél becsületos s bizalomra érde- mes tisztviselőket neveztem; a nemzet függetlenségi chartáját az első nyilvános köz- gyűlésen kihirdettem, mit a nép osztatlan tetszéssel fogadván, e tekintetbeni hatá- rozatát az ország kormányzójának rögtön megküldeni elhatározá.

Úgy intézkedtem továbbá, hogy az újonnan kiállítandó 50 ezernyi újoncból Győr megyére és városra esett, s a megyénél még az első kiállításról hátramaradt meny- nyiséget is mind a megye, mind a város 10 nap alatt, azaz folyó hó 22-ig okvetlenül kiállítsa. Azonkívül a Függetlenségi Nyilatkozat emlékére a megye 150, a város 100 teljesen fölszerelendő újonccal szaporítandja a magyar sereg számát.

Győrben a közgyűléseket folytonos ágyúszó között tartottam, mert nincs egy nap, melyben Győr megye szélén — Bezin, Kónyon —, és Moson megyében Sz. Miklóson tartózkodó ausztriai sereg által seregünk ne nyugtalaníttatnék: — de ezideig sikerült Poeltenberg⁵⁸ hadtestének az ausztriai sereget mindannyiszor visszavetni.

Ennyiről kívántam Elnök urat előlegesen értesíteni, míg majd hivatalos jelenté- semet működésemről egész kiterjedésben lesz szerencsém fölterjeszteni.

OL BM Ország. 1849. I. sorozat. 9. kútfő, 25. tétel. OHB-iktatószáma: 1849:7033. Eredeti tisztázat.

26.

Pest, 1849. május 15., reggel 6 óra

Irányi Dániel kormánybiztos Kossuth Lajos kormányzóelnöknek

A Függetlenségi Nyilatkozatot a megrendelt példányokban, oláh, rác és német nyelven már elküldöttem Debrecenbe, de miután legközelebbi rendeletében Kor- mányzó úr minél több példányban sürgeti,⁵⁹ tehát íme a németből küldök most még 3000 ezer (sic!) példányt, az oláh- és ruténből öt-ötezret megrendeltem, s az ma- holnap kész lesz; de a tót, mely Károlynál⁶⁰ nyomtatott, megakasztott, mert a for-

⁵⁶ L. a 25. iratot.

⁵⁷ Fekete László, a pénzügyminisztérium, az OHB. majd a kormányzóelnökségi titkára, május végétől az országos törvényszék közbírája. — Az említett valószínűleg iktatószám nélküli levél nem ismert.

⁵⁸ Poeltenberg Ernő (Ernst Poelt Ritter von Poeltenberg) (1813—1849), cs. kir. kapitány, hon- védtábornok, a VII. hadtest parancsnoka. Az aradi vértanúk egyike.

⁵⁹ A két rendeletet l. KLÖM XV. 146—147. és 196—197. o.

⁶⁰ Károlyi István (1794—1863), ügyvéd, nyomdatulajdonos.

dító a mostani zavaros körülményekben a korrektúrával nem találhatik, s újról kell gondoskodni. De meglesz az is. Csak Pestnek mostani állapotát ne méltóztassék szemei elől téveszteni Kormányzó úr, mert ez valóban akadályozólag hat igen sok rendelkezés elébe.

Ezen mostani német küldeményt Poenisch⁶¹ viszi magával Debrecenig. Ma reggelig csend van.

OL BM Országl. 1849. I. sorozat. 1. kútfő, 4. tétel. OHB-iktatószáma: 1849:7085. Eredeti tiszttázat.

27.

Pest, 1849. május 15.

Hajnik Pál rendőrfőnök Kossuth Lajosnak

Idezárva van szerencsém Balassa doktor úrnak⁶² kormányzóelnök úrhoz Damjanich tábornok úr állapotáról tett tudósítását megküldeni.

Jelentem továbbá, hogy fenn nevezett tanár úr ma délután indult Vácra s onnét Nógrádban a windschachti ütközetben⁶³ lövés által megsérült Sréter alezredesnek⁶⁴ hasonlóul orvosi segédelmet nyújtandó.

Szemere miniszterelnök s belügyminiszter úr e napokban tudatá velem hivatalosan országos rendőri igazgatóvá lett kineveztetésemet,⁶⁵ s midőn a tisztelt kormányznak eme bennem újabban helyezett bizalmát hódoló hálás érzettel fogadnám, egyszersmind kijelentem, miszerint az kettős ösztönül fog szolgálni, hogy tisztemnek hív s pontos teljesítése által kormányzóelnök úr-, úgy belügyminiszter főnökömmel teljes megelégedését ezentúl is kiérdemelni szerencsés lehessen; magamat kormányzóelnök úr további kegyébe ajánlván.

OL OHB 1849:7070.

28.

Pest, 1849. május 16., déli 12 óra

Hajnik Pál rendőrfőnök Szemere Bertalan miniszterelnöknek

Ma éjjel után két óraker sűrű ágyúlővések vertek fel álmunkból, de a tüzelés mind a két részről csak egy óra hosszáig tartott, több bombát s rakétát is küldött át az

61 Poenisch Guido.

62 Balassa János (1814—1868), sebész, egyetemi tanár, 1848—49-ben a pesti egyetem orvosi kar igazgatója, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tanácsosa. A május 15-én kelt jelentés szövege a következő:

„A haza minden ügyei, kicsinyek úgy, mint nagyok, egyaránt Kormányzóelnök úrnak nagyszerű működésén fordulnak meg. — Múlhatlan kötelességemnek tartom azért Kormányzóelnök urat ezen ügyek egyik fontosbikáru tudósítani annyival inkább, minthogy azt Kormányzóelnök úrnak komoly figyelme és érzékeny részvétele pártfogolja.

Tudósításom Damjanich tábornok urat, a fájdalmasan nélkülözött hadvezért illeti, kinek megtekintésére Görgői fővezér és hadügyminiszter úr által voltam kiküldve. A tábornok úr sérülése a legsúlyosabbak egyike ugyan, azonban úgy, mint jelenleg mutatkozik, az nem életveszélyes, ha csak szokatlan események nem jönnek közbe.

A gyógyulás folyamata mindenesetre húzodalmas lesz; — s habár annak fontosabb része oly élénken működő testben, mint milyen a tábornok uré, nyolc vagy tíz hét alatt valószínűleg be leend végezve, mégis, a köztisztület- és sajnálatban részesülő beteg a nyár vége előtt alig fog biztosan talpra állhatni. — Ilyenmő eseteket szokványosan némi bénaság követi, mely azonban a tábornok hadi szolgálatát nem teendí lehetetlenné. — A tábornok úr körüli orvosi segedelem és ápolás a lehető legkielégítőbb, — az ügynek és hazának fájlalt és kedves betegét mindazáltal időszakonként meglátogatni s a leggondosabb figyelemmel kísérni hazafiúi kötelességének tekintendi

mélyen tisztelt Kormányzóelnök úrnak

alázatos tisztelője s szolgálja.”

63 Az 1849. január 21-i szélaknai ütközetben, amelyben a Wyss- és Jablonowski-dandárok Selmecbányára szorították vissza Guyon hadosztályát.

64 Sréter Lajos (1811—1875), cs. kir. főszázados, ekkor honvéd alezredes, később ezredes. Emigrál. — Az említett sebesülés miatt jobb karját amputálni kellett.

65 L. OL BME 1849:43.

ellenség ismét Pestre, de szerencse, hogy egész éjjel az eső hullott, a tüzelés nem gyújtott. Reggeli 7 órakor ismét nekikezdttek az ágyúzásnak, úgy látszik azonban, hogy ez még nem kombinált megtámadás, s hihetőleg csak a munka fedezésére szolgál; az éjszaka számos lajtorja vitetett innét át Budára.

Küldöm a mai pesti lapokat, nemkülönben Görgey Árminnak éppen e pillanatban birtokomba jutott felszólítását, mely mind engemet, mind Irányit igen meglepett; átküldöttem azt másolatban azonnal Görgeyhez, kérdezvén őt, valjon van-e erről tudomása vagy sem; ezen felszólítással egybehangzólag biztos hírek szerint már 4000 emberünk kelt volna fel Zólyom megyében.⁶⁶

A múlt éjszaka az idezárt proklamációt küldte át hozzám kinyomtatás végett, melyet a várban lévő olaszokhoz intézendő vala, de nekem ezen proklamáció tartalma sehogys sem tetszván, s emellett sok nyelvbéli hiba lévén benne,⁶⁷ Ábrányi által egy újat fogalmaztattam magyarul, melyet most fordítanak olaszra, s aztán azt kinyomtatván, majd átküldöm Kmetynek.⁶⁸

Ma Holics s illetőleg Göding felé is útnak indítottam egy biztos egyént, miszerént az orosz betörés iránt azonnal biztos tudósítást adjon.

A bécsieket egyre ámitják álhírekkel ügyeink felett, minek oka, hogy legújabb hírek szerint az ottani metalliques papírosok 93-on állnak.

Klauzál Gábor⁶⁹ Vacsra vitette ki magát; ezen Pest megyei pusztá Coburg herceg tulajdona. Klauzál egészen odavan, úgy látszik, vízkórságban sínylik, s nincs remény felgyógyulásához.

OL H 18. BM Debreceni iratok. 2. doboz. Számozatlan. Eredeti tisztázat.

29.

Pest, 1849. május 16.

Lukács Sándor kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Kormányzó úrnak hozzám intézett s május 6-kán kelt levelét⁷⁰ folyó hó 16-kán vettem Danielisz főintendáns úrtól. Erre vonatkozólag van szerencsém válaszolni, és pedig mindenek előtt a kereskedőknek az országon elkövetni szándékolt zsarolását illetőleg.

Méltóztassák Elnök úr aggodalmon kívül lenni, mert a kereskedőségnek ebbeli eljárására különös figyelmet fordítván, úgy intézkedtem, hogy a státus vére méltatlanul ne szívassék ki. Ez érdemben bocsátottam is ki 55/1849. sz. a. máj. 4-kén egy nyilatkozatot, melynek egy példányát Elnök úrnak volt szerencsém beküldeni.⁷¹ — Általában azt jegyeztem meg Elnök úrnak, hogy jelenleg az álladalom számára semmi sem vétetik másképp át, mint az Országos Ruhabizottmány tagjai által rendszeren meghatározott becsárban. Tekintettel vagyok s leendek arra, hogy a kereskedőnek illő procentuális nyeresége legyen —, de a zsarolást nem engedhetem, s nem fogom engedni soha. — Tájékozásl írhatom: mikint ezelőtt 44 pengő garason aluli posztó nem is volt, s vettek a ruhabizottmányok egész 3-4 pftig. Most azonban 36 pengő garastól vesszük, — a legfelsőbb ár 50 garas.

A fentebb említett nézetből kiindulva szüntettem meg a fiók felszerelési intézetknél bárminemű anyagok átvételét, mert éppen ezeknél történtek a leggyalázatosabb visszaélések. — Most nagy számban elfoglalt s folyvást beszorgálandó anyagok átvételével, fölszabásával s készítésével foglalkozunk.

⁶⁶ A melléklet Görgei Ármint 1849. május 13-án Sztankován kelt német és szlovák nyelvű felhívása. Közli az orosz betörés híret és népfelkelésre szólít fel.

⁶⁷ A melléklet N. Heynes „Carissimi Fratelli Italiani” (Drága olasz testvérek) kezdetű felhívása, mellette Kmetty György 1849. május 14-i kísérőlevele.

⁶⁸ Kmetty György (1813—1865), cs. kir. főhadnagy, ekkor honvéd ezredes, egy önálló hadosztály parancsnoka, később honvéd tábornok. Emigrál.

⁶⁹ Klauzál Gábor (1804—1866), ügyvéd, képviselő, 1848-ban a Batthyány-kormány földművelés-, ipari- és kereskedelemügyi minisztere.

⁷⁰ Kossuthnak ezt a levelét nem ismerjük. Hasonló tartalmú a május 4-i utasítás, I. KLÖM XV. 209. o.

⁷¹ L. a 8. iratok.

Racedula bárónőhöz⁷² még nem volt szerencsém; — kellő figyelembe vevén azonban Elnök úrnak e tekintetbeni fölhívását, mihelyt megjelenik, örömmel fogok vele rendelkezni.

Ami a konkurrenca végett támadt aggodalmát illeti Elnök úrnak, van szerencsém nyilvánítani, miszerint én Danielisz ezredes főintendáns úrral még e hó elején úgy egyeztem meg; hogy ezentúlra ő semminemű anyagok vagy készletek megvásárlásába úgy átvételébe sem bocsátkozván, mindezeket mint a ruhabizottmányi működéssel szorosan egybefüggő köteleességeket csak én végzendem el.

Görgei tábornok, hadügyminiszter úrral Elnök úr rendeletéhez képest már összeköttetésbe tettem magamat.⁷³

OL OHB 1849:7175. Eredeti tisztázat.

30.

Pest, 1849. május 17.

Irányi Dániel kormánybiztos Szemere Bertalan miniszterelnöknek

Naponta jelentik magokat nálam álladalmi tisztségviselők, akik a kormánynak Debrecenbe vonultával Pesten maradtak. Én mindannyinak azt felelem, hogy magokat az illető miniszter előtt tartoznak igazolni, már akár Debrecenben, akár Budapesten, akár írásban, akár személyesen, de én fizetésöket nem utalványozhatom, kivéve az olyanokét, akik, mint p. o. az egyetemi tanárok, a múzeum tisztsége stb., helyhez kötvék, s föltéve, hogy az ellenséggel nem cimboráltak. Annál is inkább nem utalványozom fizetéseiket, mert egy az, hogy tudomásom nincs, kik rendeltettek Debrecenbe, kik nem; más pedig, mert a parlamentáris kormányforma természeténél fogva állandó miniszteriális hivatal nem létezik, s azért, hogy valaki decemberig volt tisztviselő, nem következik, hogy májusban is az legyen.

Én ezen tárgyat már a pénzügyminisztériumnak fölterjesztettem, a fizetéseket illetőleg; most pedig Önt, Miniszterelnök úr, fölkérem, hogy e tárgyban netalán szükségesnek látszható utasítással ellátni méltóztassék.

Hajnik megküldötte tegnap Görgey Hermann⁷⁴ proklamációját népfelkelés végett az oroszok benyomulása hírére. Ma egy futár ugyancsak Görgey Hermannak egy másik proklamációját hozta, mely Kralovánban f. hó 11-én kelt, s melyben az mondatik, hogy Vogel⁷⁵ Görgey elől szökik, hogy a bányavárosok többé nem fenyegetvék, s hogy tehát a fölkelt nép hazatérhet. Szóval pedig azt beszéli a futár, miszerint az oroszok egy csapata csakugyan bejött volna Trsztinába, hanem tüstént visszsa is vonult.

Én tegnap odaáltal voltam Görgei fővezérnél. May őrnagy⁷⁶ tegnapelőtt megszüntetvén minden készüléteket a Pest felőli megtámadásra, azt adá okul, hogy ezen megszüntetés azért történik, mivel a pesti nép az utolsó irtóztató lövetését a városnak ezen készüléteknek tulajdonította, hogy tehát ezen hangulat miatt nem akarja Budát innen is ostromolni. Megmondottam tehát Görgeinek, hogy ámbár meglehet, miszerint az utolsó lövetés főleg az itteni munkálatok gátlására volt számítva: a pesti nép egyáltalában nem tekinti fő dolognak a pesti házak épen megmaradását, hanem Budának mielőbbi bevételét. És ez úgy is van. Egyébiránt az igaz, hogy restellte a hosszas készülést, s talán magam is óhajtottam volna, hogy

⁷² *Wilhelmine Beck* vagy *Beck Vilma*, állítólagos bárónő (?—1851). 1848—49-ben magyar hírszerző (esetleg kettős kém), álneve Racidula v. Racedula. Emigrált. Élénk képzelőerőről tanúsító emlékirataiban hosszan ír budapesti tartózkodásáról is. *L. Beck Vilma*: Egy hölgy emlékiratai az 1848—49-iki magyar szabadságharcból. (Ford.: *Halász Sándor*) Miskolc, 1901. 133—154. o. Május végén egyébként egy honvédtiszt nyilvánosan megpofozta, l. erre Ludvig János május 31-i jelentését. Közl. *Steier* i. m. 328. o. és *Katona*: Budavár . . . 556. o.

⁷³ Kossuth hasonló értelmű utasítását l. KLÖM XV. 275. o.

⁷⁴ T. i. Görgey Armin.

⁷⁵ *Vogel, Anton* (1789—1871) cs. kir. vezérőrnagy, ekkor egy Galíciából betört cs. kir. hadosztály parancsnoka.

⁷⁶ *May, Johann* (1809—1851). cs. kir. hadnagy, ekkor honvéd őrnagy, a Budát ostromló tüzér-ség egyik irányítója, később alezredes, komáromi kapituláns.

mindjárt nagyobb lövegekkel láttak volna hozzá az ostromhoz, de tegnap óta a 24 fontosok dörögnek, s bombák repülnek és gyújtanak a várban, s a nép epedve várja a döntő pillanatot. Figyelmeztettem Görgeit az elhatározó ostrom sürgetőségére, mert ha lassan megy előre, addig az ellenség összeszedi magát; s erre ő azt felelte, hogy meglesz. És pedig, amint transpirált, az éjjel lesz meg. De ha, mit Isten ne adjon, nem sikerül: úgy véleményem szerint nem kellene erőltetni a vár bevételét, hanem bekerítve tartani egy bizonyos számú sereggel, a többit pedig a Győr alatti-val egyesíteni, s mielőbb ráütni az ellenségre. És erre Görgei azt viszonozza: egy elhatározott próbát csak kell tenni. Helyesen, csakhogy azután egy újabbat ne diktáljon a vezéri becsületézés, amitől azonban Görgei jelleménél fogva nem tartok, ha hogy azt az egészre károsnak látná.

Sebestyén Sámuel futár által hozzám szóval intézett azon kérdésére miniszterelnök úrnak: vajon Batthyány István Fejér megyei k. biztos⁷⁷ általment-e már küldetése helyére? van szerencsém válaszolni miszerint tudtommal igenis általment, s működését meg is kezdette.

Pesten, május 17. 849.

Irányi Dániel t. h. kormánybizt.

Éppen most jön hozzám egy Marinesch nevű pesti kereskedő, aki Morvaországból jött. Azt állítja, hogy saját szemeivel látott Hradischban oroszokat, összesen 1700 ember, naponta 400 jön a vasúton. Csupa gyalogság és ügyetlen. A morvák igen jól éreznek ügyünk iránt. Sokan azt állítják, hogy a muszka nem fog Magyarországra betörni, hanem csak a határon maradni, hogy az osztrák minden seregeit ellenünk küldhesse.

Ir.

A tilalom ellenére mégis ezen Marinesch nevű kereskedő is tudott behozni felszerelési árukat.

Múltkori levelemben⁷⁸ érintett azon körülményre nézve, mintha a budai várban kolera ragály ütött volna ki, ma veszem Feley Ede óbudai korm. biztosi segédem tudósítását. Eszerint kolera a várban egyes jelenetekben még húsvét óta mutatkozik, de naponként csökken. Igazolja ezt azon tény, hogy f. hó 1-től 58 halott közt csak 17 halt el kolerában. Pedig e kimutatás a népesség nagyobb számát tevő r. katolikusokról szól.

Éppen most esik tudomásomra, hogy Batthyány István Fejér megyei korm. biztos működését már tetteleg megkezdette. Bizottmányi ülést tartott, a bizottmányt reorganizálta s e napokban megtartja a tisztújítást is.

Irányi

OL H 9. BM elnöki iratok (a továbbiakban: BME) 1849:72. Eredeti tisztázat.

31.

Pest, 1849. május 18—19.

Horváth Károly főjegyző⁷⁹ közléteszi Irányi Dániel kormánybiztos rendeletét

A haza tökéletes felszabadítására nem hiányzik semmi erő, a nép megismerte ellenének vést hordó dühét, önkényt ajánlkozik számtalan kar szabadságunk biztosítására, a bajnok nép fegyverre vár, hogy harcra szállhasson s győzzön. S ezért fegyvert szerezni, mennyit lehet, minden áron fő feladatunk.⁸⁰

⁷⁷ *Batthyány István, gróf* (1812—1880), képviselő, népfelkelési kormánybiztos Székesfehérvárott, majd 1849-ben Fejér megye kormánybiztosa. Kormánybiztosi kinevezését l. KLÖM XV. 139—142. o.

⁷⁸ Irányi erre vonatkozó május 15-i jelentését l. OL H 4. Szemere Bertalan miniszterelnöki iratai. 49. sz. *Közli Katona*: Budavár. . . 470—473. o.

⁷⁹ *Horváth Károly* (1812—1893), ügyvéd, Pest városi tanácsi jegyző. Windisch-Grätz elmozdítja, a magyar kormány visszahelyezi. Várfogságot szenved.

⁸⁰ Szemere 1849. május 9-i rendeletének fogalmazványát l. OL H 4. Szemere miniszterelnöki iratai, 2. sz. *Közli Szemere Bertalan*: i. m. 477—479. o.

Így szól hozzám intézett rendeletében a miniszterelnök, utasítván, hogy hatóságom körében található fegyverek összeszedésére fő gondomat fordítsam.

Minek folytán ezen rendelet további tartalma értelmében ezennel rendelem:

1-ör. Holnapután, azaz május 20-iktól kezdve, nyolc nap alatt minden lakos tartozik a birtokában lévő minden, akár szuronyos, akár szuronytalan puskát, ideértve a nagyobb csövű vadászfegyvereket is, továbbá minden pisztolyt, karabélyt, úgy szinte kardot (a valódi díszkardokat kivéve) beszolgáltatni.

2-or. Az általadás helye, a Bel-, Lipót- és Terézvárosokra nézve, a lövöldében, mint a városi hatóság ideiglenes székhelyén, a József- és Ferencvárosi negyedekre nézve az illető bírósági házaknál leend.

3-or. A városi hatóság az átvétellel egy vagy több tisztviselőt, a térparancsnokság pedig egy-egy tisztet bízand meg; melléjük rendelvén a hatóság egy-egy puska-művest és kardcsinálót, akik a beadandó fegyver használhatósága vagy használhatóvá tételére iránt a katonatisztettel együtt véleményyt adni s azt megbecsülni fogják.

4-er. Az önkényt beszolgáltatott fegyver becsár szerint az átvételkor azonnal készpénzzel ki fog fizettetni a hatósági tisztviselő által. Egy-egy katonai puska ára 5 pfnt leend, egy vont fegyveré 20 pfnt-ig terjedhet, egy pár huszárpisztolyé vagy karabélyé pedig 2 pfnt 30 kr., s egy kardé 2 pfnt-ra tétévén. Egyébiránt ajándékot az állomány köszönettel fogad el, s az illetők nevei hírlapilag közzé fognak tételni. Ellenben:

5-ör. Mindazt, ki a fentebb kiszabott nyolc nap alatt fegyvereit az említett helyeken be nem adja, a fegyver elkoboztatásán felül annak tízszeres becsarában elmarasztaltatik, melynek egyharmada a feljelentőé, kétharmada pedig az állományé leend.

A haza kormány reményli és elvárja Pest város lelkes polgáraitól, miképp sietni fognak a birtokukban található fegyvereket a haza megszabadítására beszolgáltatni.⁸¹

Kelt Pesten, május 18-án 1849.

budapesti teljhatalmú kormánybiztos
Irányi Dániel

Kormánybiztosunk ezen rendelete azzal juttatik a közönség tudomására, hogy a fegyverek beszedésével a lövöldében Ritter István tiszti főügyész, a teréz-külvárosi bíró, illető becsüs fegyverművesekkel, a József- és Ferenc-külvárosokban az ottani bírák és jegyzők szinte becmesterekkel bíztattak meg.

Kelt Pesten, 1849. május 19-én tartott hatósági közgyűlésből.

Kiadta Horváth Károly

OL 1848—49. nyomt. d. sz. Nyomtatvány.

32.

Pest, 1849. május 19.

Irányi Dániel kormánybiztos Görgei Artúr vezérőrnagynak

Önnek folyó évi május 18-án kelt hivatalos levelére válaszólag ezennel előterjesztem, miszerént Pest városa a haza védelmére felajánlott 1200 újoncotat felszerelve fogja kiállítani. Ezek iránt a toborzás már megindított, de a jelen körülmények miatt eddig 43 újoncnál több fel nem avattathatik.

A hatóság hajlandó a sorshúzást is elrendelni, de ez is a jelen viszonyok közt, midőn a lakosság nagyobb része a város külső részeibe és a szomszéd helységekbe menekült, kellő sikerrel nem eszközölhető. A körülmények jobbra változtával azonban e részben minden intézkedés kellő eréllyel fog megtételni.

⁸¹ Irányi rendeletének meglehetősen ötletszerű kivonatát I. *Gelich Rikárd*: Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben. Bp., é. n. III. k. 431. o.

Egyébiránt ezen 1200 újonc Répásy Mihály tábornoknak⁸² f. évi május 13-án kelt levele értelmében nem külön zászlóaljja alakuland, hanem a hadsereg hiányos zászlóaljai kiegészítésére fog fordíttatni.⁸³

OL H 115. Görgei Artúr iratai. 2. doboz. d. sz. Eredeti tisztázat.

33.

Pest, 1849. május 20.

Lukács Sándor kormánybiztos Kossuth Lajosnak

Az öszves magyar hadsereg fölszerelése ügyében tett és teendő intézkedéseimről Görgei hadügyminiszter, Klapka tábornok és Guyon komáromi várparancsnok⁸⁴ urakkal értekezéseim folytán, és Kormányzó úrnak rendeletei nyomán következőleg van szerencsém hivatalos jelentést tenni:

1-ör. Az újonnan kiállítandó 12 000 újonc a megrendelt időre, azaz folyó hó végére fölszereltetik.

2-or. A komáromi várórség számára — ideértve a körülfekvő megyékből rövid határidő alatt odaérkezendő újoncokat is — májtól számítandó 14 nap alatt 18 000 újoncnak megkívántató nyári és téli fölszerelés elküldetik, — az első transzport már folyó hó 23-án megindíttatik.

3-or. Klapka tábornok és ideiglenes hadügyminiszter úr rendeletére Görgei tábornok úr hadtestének kiegészítésére Pesten 600 újoncot már fölszereltem, és két nap alatt még 2400-at fogok fölszerelni.

4-er. Jövő hó végével az egész magyar hadsereget, ideértve az Erdélyben lévőit is, két pár fehérruhával, foszlánnyal nyári nadrággal, nyakkendővel, sapkával, bakancsral, csizmával s a szükségelt köpenyekkel egyszerre el fogom látni. És így, miután jövő hó végeig az egész magyar hadsereg nyári öltönnyel, a komáromi várórség pedig téli öltönnyel is elláttatik.

5-ör. Jövő év augusztus végére a még kiállítandó újoncok fehérruháján, nyári öltönnyén és köpenyén kívül az egész magyar hadsereg számára szükségelt téli öltönyöket is készen fogom tartani.

6-or. A fentebbi szükségleteket csak azon intézkedéseimmel voltam és vagyok képes kiteremteni, melyekről Kormányzó urat múlt alkalommal értesítettem, tudniillik a gazdálkodás és erőgyesítés tekintetéből a fiók ruhabizottmányi tetemes kárral járt működéseket megszüntettem, a vásárlásokat, kellő szigorú vizsgálat útján Pesten tétetem, s az egész országban mesteremberek ereje kifejtését a centrumból, Pestről intézem. Ennek következtében jelentem

7-er, hogy e mai napig Pestről és vidékéről több mint 400 000 róf posztó, 3 annyi vászon, és bőr, amennyi kell, van a ruhabizottmányi raktárban; ezenfelül naponkint többszáz láda posztók, vásznak s bőrok érkeznek. Az uzsorások ellen hiteles kereskedői könyvek előmutatását követelem, — a második vagy harmadik kéz által a ruhabizottmányhoz beszállított anyagokat pedig az első kéztől veszem át, azaz a harmadik vásárlónak a második, a másodiknak pedig az első visszaadja az anyag megvásárlásáért letett pénzét; az elsőnek pedig, ha a ruhabizottmányi becsáron felül akarná az eladást tenni, főkönyvét kell előmutatnia, melyből kitűnik, mennyiért vette a gyárból. És csak így érhattük el a célt, hogy most az anyagokat olcsó áron vásároljuk.

8-or. A tegnapi napig a szabással kétszáz szabót foglalatostkodtattam, a holnapi naptól kezdve pedig legalább 500 szabó fog szabni naponkint, — és így holnaptól

⁸² Répásy Mihály (1800—1849), cs. kir. őrnagy, honvéd tábornok, ekkor a hadügyminisztérium pótlovazási és újoncozási osztályának főnöke.

⁸³ Az irat mellett található Répásy 14 246./D. g. számú átirata Kossuthhoz és Kossuth 1849:6968. számú átirata Görgeihez. Utóbbit I. KLÖM XV. 316. o.

⁸⁴ Richard Guyon, esquire (1813—1856), kilépett cs. kir. főhadnagy, honvéd tábornok, ekkor Komárom várának parancsnoka, később a IV. hadtesté. Emigrál.

kezdve napról-napra legalább kétezer darab foszlány vagy posztó szabatik föl, minden darabra 26 róftól 30-ig számítva.

9-er. Magyarországon lévő minden városbeli mesteremberek küldöttei az illető városoktól nyert jótálló levél mellett elkészítés végett Pestről a főraktárból kapják a kiszabott anyagokat, bizonyos meghatározott időre.

10-er. Nagyváradról Szilágyi Lajos⁸⁵ megbízottamtól tegnap vett hivatalos kimutatásból kitűnik, miszerint a nagyváradai állományi szíjgyártó műhelyben jelenleg legalább két egész huszárezred számára szükséges nyeregszerszám, a hozzá tartozó vasszereltekkel együtt készen áll; azonkívül *14 naponkint* egy huszárezred számára készítették. — Nyeregszerszám tehát van, csak huszárokról méltóztassék gondoskodni.

OL OHB 1849:7347. Eredeti tisztázat.

34.

Pest, 1849. május 20.

Lukács Sándor kormánybiztos Szemere Bertalan miniszterelnöknek

Múlt hó végével az ország kormányzója az összes magyar hadsereg fölszerelése végett értekezésre engem magához rendelve, azzal meg is bízott. Ugyanakkor kezeimbe adott nyílt rendelettel Győr megyébe és városba teljhatalmú kormánybiztosnak is kinevezett⁸⁶ azon nyilatkozattal, hogy fölszerelési hivatalom Pesten leendően, honnét részint személyesen, részint Győrbe általam kinevezendő megbízottam által a győri ügyeket is vezethessem.

En az első megbízást azért fogadtam el, mert nyugodt lélekkel éreztem, hogy arra alkalmasabb és a haza érdekei iránt forróbb rokonszenvű polgári állású férfiúra a kormányzó alig talál; — a másodikat pedig azért, mert egész életemet a politikai pályára szentelvén, egy város és megye kormányzására magamban elég akaratot és erőt, egyszersmind legtisztább hajlandóságot éreztem.

En tehát az elsőt mert kellett, a másodikat mert azon pályának éltem és élek, mindkettőt pedig azon öntudatban fogadtam el, hogy mindkettővel járó kötelességeknek pontosan meg is akarok és meg is tudok felelni.

A fentebbieknél többet és mást érdemes Miniszter úrnak folyó hó 15-ről hozzám intézett bizalmas felhívására nem is kellene felelnem; — de miután említett levelében Kálóczy Lajosra⁸⁷ hivatkozik, kihez engem a legtisztább baráti és elvroskon-sági láncok csatolnak, nem tehettem, hogy még néhány szót ne írjak.

Ha az a kérdés, megfelelek-e vagy nem mindkét hivatalnak, azt mondom, igen, és mutassák a tények. Ha az a kérdés, hogy két hivatalt nem viselhetek, tehát választanom kell, választom a politikai kormánybiztosságot, mert mint mondtam, a politikai pályára szenteltem életemet. Ha az a kérdés, én legyek-e vagy Kálóczy Lajos a győri kormánybiztos, — akkor lelépek és leszek egyszerű képviselő.

OL BM Országgl. 1849. I. sorozat. 9. kútfő. 30. tétel. Eredeti tisztázat.

35.

Buda, 1849. május 21.

Ábrányi Emil Kossuth Lajoshoz

F. hó 21-kén d. után felmentem ős Buda várába. Nem hiszek embert, kit az ottani látvány veséig nem illetett volna meg. — Első percben nem tud szólni, nem gon-

⁸⁵ Szilágyi Lajos; nem tudni, hogy id. Sz. L. (?—1861) Bihar megyei szolgabíróról, vagy fiáról, ifj. Sz. L.-ről van-e szó.

⁸⁶ L. KLÖM XV. 159. o.

⁸⁷ Kálóczy Lajos (1819—?), országgyűlési képviselő, emigrál. — Végül is Lukács maradt Győr város és megye kormánybiztosa is.

dolgozni — látva azt, minő erősséggé alakított e vár, s minő példátlan vitézség kell vala ezt nagyobb részét létrákon s fényes nappal elfoglalni. Azt hiszem, Buda vára visszavétele a várostromok példányai között a legnevezetesebbek közé fog tartozni.

Az egész vár alulról a kapuk sarkáig két-három rétből palliszádokkal⁸⁸ volt elkerítve. A palliszádok háta mögött sánc, melynek belső színéből félig fedve lóttek elleneink. A palliszádok emberrel tömve, s középen főlül ágyúkkal ellátva. A várkapuk teljes magasságok szerint kővel s fővenyzsákokkal annyira berakva, hogy napok telnek el kitisztításukig. Főlül a bástyák nemcsak új rétegekkel föl emeltetve, hol a lölyukak voltak, hanem az egész várkör főlölnyi laufgrabennel van megerősítve. Minden szögleten vagy fokon ágyúk és bombák által egész telepekben kiegészítetve. És ezen várat három órai ostrom alatt, 4000 ember, bevették vitéz honvédeink. A világ méltán bámulandja vitézségüket.

A létrák még mindenütt falhoz támasztva voltak, és a roham oly sebesen történt, hogy az ellenségnek ideje sem az ágyúk beszegezésére, sem némelyiknek elsütésére nem volt. Töltve jutott kezeinkbe. A halottak eltakarítása egész nap folyt, de még d. után sok dicsőn kimúlt honvédet szedtek föl a bástyák alól, a horvátok pedig sok helyt az utcán heverték. A halottakon azon különöst vettem észre, hogy elhunyt honvédeinken alig látszott sebhely, legtöbbben golyó által múltak ki. De az ellenségnek képe, feje s teste annyira szétzúzva, hogy borzasztó volt csak egyet is látni. Innen is gyanítható, micsoda bosszúdühvel vívtak a mieink! A tüzerek közül nehezezen menekült csak egy is. A horvátok közül iszonyú sok elesett, mert szekérderekre lehetne szedni a vár utcáin porba taposott végörvidéki csákokat.

A vár maga legtragiko-komikusab alakzatot mutat. A volt cs. k. lak még tegnap erős lánggal égett, s már az első emelete roskadozott. A tűz oly makacsul emészti bútorait, mintha megesküdült volna, hogy utolsó ízig elrontja az áruló dinasztia emlékjeleit! Tovább egy horvát fekszik halva, sápadtan, mintha a magyartóli félelem sújtotta volna földre. Nem messze hozzá egy szurtos honvéd ül a nádori palotából kidobott aranyozott, s bíborszínű vánkösű zsellyeszékben. Amott egy huszár sétál, lenézve a világot Buda ormairól, még mellette egy összedüledzett háznak közepén ágyú által improvizált ajtón egy kis tüzér búv ki, hozva magával cukrot, egy vasalót, asszonykalapot stb.

Ludvig H. János képviselőt óhajtván meglátogatni, szerencsés voltam azon terem-be jutni, hol Görgei altábornagy a tegnap magukat kitüntetteket a katonai rend 3-ik szalagával feldíszíté. Görgei t. n. az előtte dicső vegyületben fölállított (huszár, tüzér, honvéd, tiszt, közlegény stb.) vitézekhez azon rövidséggel, mely a katonai nagy zeniket mindig jellemezte, imígyen szólott: „Fiam! Minden jónak gyorsan és egyszerüen kell történnie. Én tegnap azt mondtam nektek, ezt a várat ostromolni fogjuk, s ti bevettétek. Becsületesen teljesítettétek a haza iránti tiszteteket, s most nekem kötelességem titeket kitüntetéstök által megjutalmazni”.

Láttam azon olasz ezredes⁸⁹ holttestét, ki a hidat légbe akarta rápíteni. Iszonyúan lakolt a gaz vandál bűnkísérletéért. Jobb karját s oldalát egészen elvesztette.

Hajnik Pál rendőrfőnök szólott Hentzivel is. Igen meghatótnak s töredelmesnek látszik. Panaszkodott, hogy őt Ausztria megcsalta, mert mielőbbi fölmentést ígért az ostrom alól. Legfőbb óhajta — meghalni, s legborzasztóbb gondolata: ha fölakaszthatnék! Sebe az oldalcsontok kettejét zúzta össze, s nem lenne életveszélyes fiatalnál, de nála valószínűleg az lesz.⁹⁰

Katonai előadás szerint 48 sugár- s 15 vetágyút kaptunk a várban. Én többet hittem volna; szekér igen nagy számban, s 16 kocsin hidászai készületek.

Pest most kezdi élni tavaszát, minden arc mosolyg, a nép munkás hangyabolyként hemzseg, és dicséri a magyar hadsereg vitézségét napfeljöttétől naplementig. De érdemesb vitézekre nem is hullott soha a dicséret koszorúja.

Közlöny, 1849. május 24. OHB-iktatószáma: 1849:7350.

⁸⁸ Cölöpművek.

⁸⁹ *Allnoch, von Edelstadt, Alois* (1799—1849), a cs. kir. 23. gyalogezred ezredese, a budavári osztrák őrség dandárparancsnoka.

⁹⁰ Hentzivel folytatott beszélgetését aznap Hajnik is leírta Szemeréhez intézett levelében: OL BME 1849:102., közli *Katona*: Budavár . . . 518—519. o.

Pest, 1849. május 22.

Hajnik Pál rendőrfőnök Szemere Bertalan miniszterelnöknek

A tegnap este írt hosszabb tudósításom⁹¹ után ma csak röviden értesítem miniszterelnök urat, hogy tegnap este óta semmi különös nem történt.

A 4000 fogoly holnap fog innét Szolnokig s onnét tovább szállíttatni.

Batthyány Kázmér mint ideigl. kereskedelmi miniszter⁹² egy jól rendezett csempezeti ügyvitel organizációja iránt szólítván fel, egyszersmind megkeresett, hogy némely általa megnevezett s más, általam is évégre ügyesnek találandó helybeli kereskedő egyénekkal a legnagyobb óvatossággal magamat érintkezésbe tegyem.

Irányi s én is ma költözünk be a városba hivatalainkkal.

OL BME 1849:102. Eredeti tisztázata.

Pest, 1849. május 23.

Hajnik Pál rendőrfőnök Szemere Bertalan miniszterelnöknek

A vár falainak lerombolása már folyik erősen.

Görgei fővezér pénteken szándékozik a sereghez menni. Seregét már tegnap Esztergom felé útnak indította.

Irányi ma a budai magisztrátus rekonstruálásával foglalkozott, ideiglenes polgármesternek Feleyt nevezte ki.

Molnár József ügyvéd elnöksége alatt kinevezett egy bizottmányt, melynek feladata leszen kipuhatolni s megbecsültetni az ostromkor magányosoktól rekvirált anyagi szereket, s kivált a tömérdek gyapjában okozott kárt, a gyapjúnak egy része megégett, a zsákok számát s bélyegét pedig besározvák vagy letörölvék, úgyhogy nem tudni, ki a tulajdonos, ez iszonyú zavart okoz.

A katonai főtanodai tanárok igazolására hasonlóul egy bizottmányt nevezünk ki, Schweidel tábornok az elnök, tagjai pedig Kapusy Tamás és Frölich Frigyes.⁹³

A budai csillagvizsgáló épületbe 118, részint 18, részint 24 fontos golyó és 21 bomba esett be.

Küldöm a mai pesti lapokat.

OL BME 1849:106. Eredeti tisztázata.

Pest, 1849. május 25., délben

Hajnik Pál rendőrfőnök Szemere Bertalan miniszterelnöknek

A pozsonyi tót lap volt szerkesztője, Kostelni⁹⁴ ma délelőtt jelentette nálam magát, ő többedmagával menekült Trencsén megyéből, melyet folyó hó 22-kén hagyott el. Beszéli, hogy Jablonowski, Vogel, Benedek,⁹⁵ nemkülönben Wohlgemuth⁹⁶

91 A május 21-i jelentésre l. a 90. jegyzetet.

92 *Batthyány Kázmér, gróf* (1807—1854), Baranya vármegye főispánja, majd kormánybiztosa, később Bács megye kormánybiztosa, címzetes honvéd ezredes. A Szemere-kormány külügy-minisztere, emigrál.

93 *Frölich Frigyes*, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank egyik igazgatója, 1848-ban a földművelés-, ipar- és kereskedelmügyi minisztérium tanácsosa.

94 *Kostelni (Kostolny) András* (?—1865), ügyvéd, 1848 júliusától decemberéig a „Slovácke Novini” c. kormánypárti szlovák lap főszerkesztője.

95 *Benedek Lajos* (1804—1881), cs. kir. vezérőrnagy, egy dandár parancsnoka.

96 *Wohlgemuth, Ludwig von, báró* (1788—1851), cs. kir. áltábornagy, 1849 áprilisában egy tartalékhadtest parancsnoka.

osztrák tábornokok egyesülve állnak Pruszká körül mintegy 12—14 000 emberrel, a Vágon eddigelé már tán át is jöttek.

Mondja, hogy ez valóságos rablóereg, s mindenütt, merre ment, s kivált a szabadelvűek birtokain, valóságos vandalizmust gyakoroltak. Borcsiczky⁹⁷ elfogták, minden jószágát elpusztították, őt magát pedig Pozsonyba küldötték.

Szöbéli jelentése hosszab, de igen érdekes lévén, felhívám őt, hogy ezt írásba foglalná, mit tenni megígért, s én holnap reggeli postával Miniszter úrnak majd megküldendem.

Ugyanaz jelenté, hogy az Árvába beütött oroszok onnét lefelé Morvába vonultak, és Rozenkón s a drietomai völgyön keresztül hír szerint már betörték Trencsénbe, s ott a császári osztrák sereggel alkalmasint egyesülni fognak, ezek erejét mintegy 10 000-re teszi. Többnyire kozákok, de azt mondja, hogy oly hitvány, kiéhült, rosszul felszerelt katonaság ez, miszerint egy huszár képes ötvenet, de százat is közülök elriasztani.

Legközelebb azon vidékről érkezett pesti kereskedőktől kivett híreket van szerencsém az ide mellékelt hivatalos jelentésekben megküldeni.

Bonyhádra is tegnapelőtt mintegy 300 nyomorult horvát váratlanul beütött, a többi közt több nőt is vittek el magukkal.

Hentzi képét, mely halála után egy honvédtiszt által levéteget, ezennel hasonlóul megküldöm.

Láng Náci⁹⁸ az imént meglátogatván, s a Közlöny 111-ik számát forgatván kezében, egyszerre azt kérdezi tőlem, hogy minő Láng Ignác az, ki belügyhöz miniszteri tanácsosnak van kinevezve, mire én is örvendetten meglepetve azt felelém neki, hogy senki más, mint ő; nagyon örült kineveztetésének; mondtam neki, hogy holnap már befogom őt, mert sok a munka, magam így mindeddig ment, nem is győztem volna; ugyanazért én is szíves köszönetemet nyilvánítom Miniszter úr előtt, hogy őt ajánlatom következtében kinevezni méltóztatott.

OL BME 1849:120. Eredeti tisztázat.

39.

Pest, 1849. május 25.

Hajnik Pál rendőrőrnök Szemere Bertalan miniszterelnöknek

Hogy Miniszterelnök úr budai szállásán a vár bevétele után kár nem történt, eziránt Poenisch Guido által volt már szerencsém értesíteni.

Azóta tudtomra esett, hogy a kocsit s Miniszter úr lovait ezek a gaz osztrák tolvajok elrabolták.

Hasonlóul értesültem, hogy az osztrákoknak budai uralma alatt Miniszterelnök úr szállásául 7 darab Verschlag⁹⁹ elvitetett s a Generalkommando épületbe hozatott.

Drescher volt pozsonyi cenzor volt ezen ládák kikutatásával s szoros megvizsgálásával megbízva, azt hitték, hogy Isten tudja, minő irománykincsre tettek szert. Azonban, mint Drescher — kit eziránt ma kihallgattam — mondá, az egyikben üvegmeműiek, a másikban porcelán, a 3-ikban könyvek s. a. t. voltak bepakolva; kivettek azonban mindent a ládákbul, meg akarván győződni, vajon az üveg vagy porcelán alatt nincsenek-e valami titkos iratok elrejtve, s látván, hogy semmi irományokat sem foglalnak, a holmikát ismét visszapakolták, ez alkalommal néhány üvegfindzsa és tányér a pakoló katonák kezeihez ragadt.

Egyébiránt a ládák még Generalkommando épületben vannak, s ma írtam a budai ténparancsnoknak, miszerint a Generalkommando épület felügyelőjének meg-

⁹⁷ Valószínűleg *Borcsiczky Istvánról* (1783—?) Trencsén megyei képviselőről, a korábbi reformellenzék egyik tagjáról van szó Megjegyzendő, hogy éppen 1849. május 24-én törölte őt az országgyűlés tagjai közül.

⁹⁸ *Láng Ignác* (1812—1864), ügyvéd, 1848-ban Pest város főkapitánya, 1849-ben belügyminiszteri tanácsos.

⁹⁹ Láda.

hagyná, hogy a 7 ládát RácZ János úrnak¹⁰⁰ Miniszterelnök úr számára minden vonakodás nélkül kiadni kötelességének ismerje.

RácZ János holnap délután maga is Debrecenbe utazván, mindenekrűl bővebben fogja Miniszterelnök urat értesíteni.

Jászay Antal¹⁰¹ és RácZ Károly urak is holnap készülnek Debrecenbe maguk igazolása végett, egyikük sem fogadott hivatalt a schwarzgelbektől, s egész idő alatt mint becsületes magyarok viselték magukat; Jászayra nézve e tekintetben tanúság az is, hogy most, midőn Irányi a budai képviselőket egy kicsit megtizedelte, Jászay neve megmaradt a becsületes honfiak, mint képviselők közt.

Hajnik Károly¹⁰² unokatestvérem folyamodását is bátor vagyok ide mellékelve miniszterelnök úr kegyes pártfogásába ajánlani; ő szegény most is nagybeteg, s attul tarthatni, hogy sorvadásba esik, mi financialibus¹⁰³ pedig nem áll legjobban.

Alig várom már, hogy Miniszterelnök urat Pesten személyesen tisztelhetni szerencsém lehessen.

Kegyébe ajánlott mély tisztelettel maradok
Miniszter úrnak

Pesten, máj. 25. 849.

alázatos szolgálója

OL BME Eredeti tisztázat. 1849:120.

40.

Pest, 1849. május 27.

Irányi Dániel kormánybiztos rendelete

A budai vár bevétele után azonnal találkoztak emberek, akik az ostrom következtébeni rend és felügyelet elégtelenségét felhasználva, részint maguk tulajdonítottak el úgy az álladalom, mint magánosok tulajdonában tartozó mindennemű javakat, — részint pedig a honvédektől vettek meg ilyeneket. Melynek folytán Budapestre nézve ezennel rendelem:

1. Hogy minden ingóságok, fegyver, lőszer, ruha s egyéb felszerelési cikkek, ideértve a magánosok bármi néven nevezendő tulajdonát is, melyek a vár bevétele alkalmával vagy után akár közvetlen elvitettek s illetőleg eltulajdonítottak, akár *katonáktól* vagy *bárkitől* pénzen vétettek meg, avagy bármi úton-módon kézre kerültek légyen, a legsúlyosabb beszámítású tolvajság s illetőleg orgazdaság büntetés-terhe alatt mától számítandó 3 nap alatt a városházban beadandók. — Továbbá

2. ezen rendelet azon bármi néven nevezhető ingóságokra is kiterjesztik, melyeket régebben az osztrák katonaság elrablott és netalán egyeseknek eladott volna.

OSZK KNYT d. sz. Nyomatvány.

41.

Pest, 1849. május 29.

Irányi Dániel kormánybiztos a belügyminisztériumnak

Wodianer Sámuel, a budai takarékpénztár igazgatója¹⁰⁴ bejelenté, nekem, hogy a budai takarékpénztár, jóllehet az osztrák bitor várparancsnok az egyleti választ-

¹⁰⁰ RácZ János, borsodi főjegyző, 1848–49-ben belügyminisztériumi tanácsos, majd a hétszemélyes bíróság közbirója.

¹⁰¹ Jászay Antal, helytartótanácsi fogalmazó, majd belügyminisztériumi alkalmazott.

¹⁰² Hajnik Károly (1806–1866), ügyvéd, 1848-ban országos gyorsírási főnök, a Közlöny országgyűlési tudósításainak szerkesztője.

¹⁰³ Pénzügyileg.

¹⁰⁴ Wodianer Samu (Sámuel), állami bankár, bérlő és nagykereskedő.

mányt biztosította volt, hogy a takarékpénztár vagyona respektáltatni fog; mégis, amint némely adatokból kisült, már a horvát katonák által kirabolgatott, úgy, hogy abból minden arany- és ezüstnemű, valamint státuspapírok, részvények, sorsjegyek stb. elvesztek.

Hogy ez mind a horvátok által raboltatott-é vagy nem, eddig ki nem sült. Annyi azonban Wodianer folyamodása szerint szemtanúk vallomásaiból kitűnik, hogy a II-k honvédszászlóalj katonáinál, kik a vár e részét ostromolták, tetemes pénzmennyiség, arany- és ezüstneműk láttattak.

Nevezett igazgató engem ezeknél fogva megkért, hogy a fogoly horvátoknál, vagy netalán az ostromló II-k honvédszászlóaljnál¹⁰⁵ s egyébkint is Pest-Budán az elrablott holmik iránt vizsgálatot rendeljek.

En, még ezen kérelem vétele előtt, rendeletet bocsátottam ki Budapestre nézve, miszerént mindenki, aki bármi néven nevezett akár álladalmi, akár magánvagyonnak, mely a budai várostrom előtt, alatt vagy után elraboltatott, bármi módon birtokába jött, azt a legsúlyosabb beszámítású tolvajság s illetőleg orgazdaság bűnterhe alatt a rendelet vételétől számítandó 3 nap alatt okvetetlen az illető város-házhoz beadni siessen.¹⁰⁶

Mint hogy azonban lehetséges, hogy a foglyokul elvitt horvátok az elrablott vagyonból némely tárgyakat magokkal elvittek, sőt talán útközben már másoknak el is adtak; bátor vagyok figyelmeztetni a belügyminisztériumot, hogy célszerű volna a Közlönyben egy általános rendeletet kibocsátani, melyben mindenki az akármi módon birtokába jött tárgyaknak, melyek a budai ostrom előtt, alatt vagy után elidegenítették, az illető hatóságnál történendő rögtöni beszolgáltatására tolvajági, illetőleg orgazdasági büntetés alatt köteleztessék.

Egyszersmind szükségesnek vélem, hogy a horvát és egyéb osztrák hadifoglyok, kik innen eltávoztak, ha még eddig nem történt volna, azonnal legszigorúbban megvizsgáltsanak, miszerént az elrablott vagyon jogszerű birtokosának visszaadathassék.

OL H 15. BM Rendőri osztály. 1849. 1. kútfő. 31. tétel. Eredeti tisztázat.

42.

Pest, 1849. május 29.

Irányi Dániel kormánybiztos Görgei Artúr vezérőrnagynak

A budai országos pénztárhivatalnak ./. alatt másolatban idemelléklett jelentéséből kitűnik az, miszerént Buda várának ostrommali bevétele alkalmával az országos pénztár honvédeink által kirabolgatott.¹⁰⁷ Ezenkívül más pénztár is prédául elvitetett, sőt, ami legsajnosabb, több irattár is némely becesb irományoktól megfosztatott, s általuk ez alkalommal egyéb álladalmi- és magányjavak is széthordattak.

Miért is felkérem tábornok urat aziránt, hogy mind az országos és egyéb pénztárból elvitt pénzeknek, iratoknak, könyveknek, mind pedig egyéb álladalmi és magányjavaknak visszakérítése iránt hatályosan intézkedni szíveskedjék.

OL H 115. Görgei Artúr iratai. 2. doboz. d. sz. Eredeti tisztázat.

¹⁰⁵ A 2. honvédszászlóalj 1849 januárjától szeptemberéig a péterváradai várőrségben szolgált; Irányi valószínűleg a II. hadtestre utalt, amelynek katonái valóban itt hatoltak be a várba.

¹⁰⁶ L. a 40. iratot.

¹⁰⁷ Az irat mellett található Nisnyánszky Dániel és Vekerle Nepomuk János május 25-i jelentése Irányihoz.

Pest, 1849. május 29.

Lukács Sándor kormánybiztos Kossuth Lajosnak

A magyar hadsereg felszerelése ügyében tett intézkedéseimről következőkben van szerencsém Kormányzó urat hivatalosan értesíteni:

1. Klapka tábornok és Görgei hadügyminiszter úr rendeletére a komáromi várőrség számára megrendelt szükségletből folyó hó 25-kén az első részlet már Komáromba szállított, ti. 18 ezer pár fehérruha, 3000 pár bakancs, 2000 és néhány száz atilla, köpeny, nadrág, blúz, csákó, sapka, nyakkendő; — és a komáromi szállítás folytatatik, mihely ti. az ezen felszerelési cikkekkel a Komáromba ment gőzös visszaérkezik.

2. Buda vára ostrománál összesített minden zászlóaljnak legsürgetőbb szükségig fedeztettek; — akként fedeztük csak a legsürgetőbbeket, mert Görgei hadügyminiszter és Danielisz főintendáns urakkal úgy egyezkedtünk meg, miszerint az armadánál behozandó rend és tisztaság tekintetéből jövő hó 20-ra egyszerre fogok kiadni 65 ezer blúzt, nadrágot, fehérruhát, sapkát, mellényt, bakancsot és köpenyt, amennyi szükségeltetik. — Eszerint tehát jövő hó 20-kán Görgei főhadvezér úr parancsnoksága alatt álló minden hadtestek egyszerre lesznek fölruházva.

3. A tartalék zászlóaljak részint már kivették szükségleteiket, részint pedig megbízott századosaik Pesten vannak, és a szükségleteket illető zászlóaljaik számára most veszik által.

4. Görgei hadügyminiszter úr rendeletére a felszerelési bizottmány szállását Pestre az Újépületbe tettem, hol is teljes erővel működünk, s honnét az egész országban levő mesteremberekkel már előbb tett intézkedéseim folytán a legcélszerűbben rendelkezünk. — Jelenleg Magyarországon a főruhabezottmány részére legalább 16 ezer mesterember dolgozik; de naponkint jönnek számos vidéki város céhekbeli küldöttei munkanyerés végett, — és én bizton számítok arra, hogy 5-6 nap múlva országszerte számunkra legalább 30 ezer mesterember fog dolgozni. A közelfekvő városokban lévő céhek számára két hétre, a távolabb esők számára pedig négy hétre adatik ki a munka. Néhány hét múlva a praktikus élet fogja megmutatni, hogy ily rendszerrel mily teméntelen készletet tudunk összeteremteni.

OL OHB 1849:7608. Eredeti tisztázat.